

Фото з архіву «СП»

Ми перегорнули нинішні листопадові сторінки календаря. А пам'ять повертає нас в іншу дату: 1 листопада 2004 року. Віктор Ющенко заявляє про фальсифікацію результатів I туру виборів. Його голос почули українці. 6 листопада на Майдані Незалежності в Києві на підтримку нинішнього Президента збирається 100-тисячний мітинг. Можливо, саме ця громада примушує багатьох замислитися і виступити проти морального терору виборців по всій Україні. Після II туру, який засвідчив тотальну фальсифікацію, Віктор Ющенко закликає народ вийти на площі, — цей заклик знаходить мільйонну підтримку. 1 грудня 2004 року о 9-й ранку на Майдані Незалежності зібралося кілька десятків тисяч людей. Майдан розпочав своє

життя, яке увійде в історію України. Щоб не говорили нині скептики, але саме в листопаді минулого року український народ на повен голос заявив про свою політичну волю: жити за міжнародними стандартами демократії.

Нині хтось скептично і ностальгійно зітхне: хотіли як краще, вийшло як є. Нехай же це архівне фото з Майдану нагадає нам, чого ми хотіли і, можливо, примусить подумати про те, що за один рік цілком змінити життя неможливо. «Криво-ріжсталь» продана за належну ціну і хочеться вірити, що і держава, і суспільство від цього виграли. І що ця акція дає підстави сподіватися, що Майдан перемагає. Дуже хочеться вірити...

ПОГЛЯД

До речі, дуже прикра прикмета, якщо не закономірність. Тільки-но на базі Народного руху за національне визволення була створена однойменна партія Чорновола, що незабаром розпалася на дві частини, як почав згасати його початковий ентузіазм і в'янути віра в краще майбуття. Як тільки-но із надр Майдану вичленилася партія Народний союз «Наша Україна», як пішли на спад «помаранчеві» надії в суспільстві. Вочевидь, політизація і використання з меркантильною метою всього глибинно народного зводить цю народність якщо не нанівець, то до груповщини й клановості. Бо народна назва — не що інше, як фігурний листок для прикриття голого партійного прагматизму — будь-що прийти до влади. Власне, і політичні партії створюються як інструмент здобуття влади. І тоді про НАРОД забувають, згадуючи про його існування лише під час виборчих кампаній як про ЕЛЕКТОРАТ.

Наступні парламентські вибори — не виняток. Іще до їхнього офіційного старту розпочалася партійно-політична метушня: блокування, розблокування, розколи та об'єднання, гучні заяви та злива брудних компроматів. Звісно ж, почали згадувати про НАРОДНІСТЬ. Спікер парламенту, що перетворив колишніх партійців-селян у нинішніх партійців-народників, зібрав під своє крило багатьох колишніх кучмістів і створив блок свого імені: НАРОДНИЙ блок «Ми» Володимира Литвина. Колишній найближчий помічник Леоніда Кучми та чільник його адміністрації з надзвичайною активністю взявся розгортати передвиборчу кампанію: у столиці й поза нею з'явилася відповідна наочна агітація у вигляді так званих бігбордів, дотепно прозваних у народі біг-«мордами». Почастішали його ходіння, даруйте, — поїздки, в народ. Киянам у поштові скриньки почали розносити його пар-

НАРОД — БІДНІЄ, А ПОЛІТИКИ — «НАРОДНІЮТЬ»

Те, що політичні партії всіляко намагаються підкреслити власну близькість до народу, використовуючи у своїх назвах означення, похідні від цього величного наймення НАРОД або ДЕМОС (із грецької — теж народ), давно відомо. Погляньмо, скільки їх, народних, в Україні: НАРОДНА партія Литвина, що ще зовсім недавно була просто аграрною; Соціал-ДЕМОКРАТИЧНА партія (о) Медведчука; двічі народна НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧНА партія Пустовойтенка; Українська НАРОДНА партія Костенка; НАРОДНИЙ рух України Тарасюка; НАРОДНИЙ союз «Наша Україна» тощо. Якщо вже говорити про справді народні корені, то в новітній українській історії їх мали тільки масова громадська організація Народний рух України, що зумовила національно-визвольну революцію початку 90-х років минулого століття, та народний Майдан — уособлення Помаранчевої революції.

тійну газету, яка також називається латинською: «НАРОДНА». Але Київ — це ще не вся Україна, а треба ж дійти в народні глибини, себто — в українські села. Та хіба на старчиш рознощиків цієї «народної» за назвою газетки? І тоді чи то у прибічників спікера, чи то в нього самого з'явилася проста, але геніальна ідея: а що, як підкинути цю продукцію, ніби зозуля яйця, у чуже гніздо? Таке гніздо знайшлося — найпопулярніша із великим накладом газета для селян «Сільські вісті». Із легкої руки «раціоналізаторів» керівні зв'язківці (державна структура — Міністерство транспорту і зв'язку) дали вказівку поштовим відділенням вкладати ці Литвинові «яйця» у «Сільські вісті» й розносити передплатникам-селянам. Ото було здивування читачів, які разом зі своїм улюбленим часописом отримали подарунок у вигляді «народ-

ного» пасквіля проти Соціалістичної партії та її лідера Мороза («Сільські вісті» — проморозівська газета).

Сам Олександр Мороз уже назвав Литвина з його Народною партією головним конкурентом соціалістів на парламентських виборах, і що він «прагне реваншу попереднього режиму». Про це, за його словами, свідчить склад Народної партії, методи й аргументація її дій. Що ж, Морозу видніше, до чого призведуть методи й аргументація дій «народників» Литвина. Важко сказати, яку оцінку дадуть — і чи дадуть? — цим діям, зокрема «зозулячим яйцям», загорнутим у соціалістичну газету, правники, тільки вони, ці дії, в жодні рамки моралі, тим більше народної, не вклеюються.

Продовження на с. 2

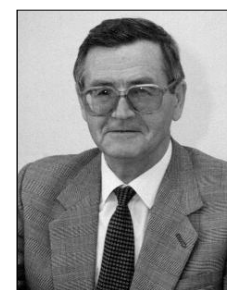
Редакція оголошує місячник читацьких листів на тему: «Майдан. Переможці чи переможені?» Приєднуйтеся!

Із рідним словом криєшся як злодій

Стор. 5

Микола Хвильовий. Прочитаймо його сьогодні

Стор. 6

Чорна археологія в Криму

Стор. 8

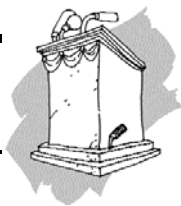

Тема для медитації від Марії Литвин

Стор. 11

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 743 703 грн. 98 коп.

ШАНОВНИЙ ПАНЕ ПРЕЗИДЕНТЕ УКРАЇНИ!

Мільйони людей, які вийшли на майдани України, щоб відстояти свій вибір, відчули себе народом, українською нацією, до якої Ви так любите звертатися.

Дуже багато людей різних національностей, які ніколи не розмовляли українською, — почали нею розмовляти, бо повірили, що народжується справжня українська нація, про яку більше не говоритимуть "моя хата скраю!" Люди вірили, що Президент України Віктор Ющенко буде Народним Українським Президентом! І народ вийшов на Майдан, тому що з'явилася надія — Україна з Президентом Ющенком стане тією Україною, про яку мріяло багато поколінь, — українською. За Вас

РЕАКЦІЯ

молилися в Українських церквах, може, тому Бог зберіг Вам життя!

Що зараз відбувається? Тільки трохи оговталися після скандалів Вашого сумнозвісного оточення, з'явилася надія, що цих державницьких помилок більше не буде. І ось нове призначення — президент НТКУ. Не кажучи вже про інші характеристики, президент Національної телекомпанії не вмів або ще гірше — не хоче розмовляти українською мовою!

Такого ляпаса ми від Вас не чекали! Прикро, якщо не сказати більше! З вірою в Україну —

Тетяна ЗЕЛЕНКО,
М. Хмельницький

УНП РАДИТЬ НОВОМУ ПРЕЗИДЕНТУ НТКУ ВІТАЛІЮ ДОКАЛЕНКУ ДОТРИМУВАТИСЯ КОНСТИТУЦІЇ

Заступник голови Української народної партії Олександр Мосіюк висловив здивування з приводу коментарів новопризначеного Президента НТКУ Віталія Докаленка, які на всіх українських телеканалах звучали російською мовою.

Він переконаний, що коли "людина призначається на таку високу посаду, вона має бути не лише бездоганним професіоналом, але й дотримуватися основних вимог Конституції, насамперед — володіння державною мовою".

За словами Олександра Мосіюка, УНП не має підстав ставити під сумнів професійність Віталія Докаленка, але має підстави прогнозувати можливу "русифікацію українського телерадіопростору". Тому, зазначає Олександр Мосіюк, "хотілося б усе-таки почути концепцію розвитку Першого Національного від новопризначеного керівника і бажано українською мовою".

Зінаїда КУЦЕНКО

ПОГЛЯД

НАРОД — БІДНІЄ, А ПОЛІТИКИ — «НАРОДНІЮТЬ»

Закінчення. Початок на с. 1

Можна наводити багато прикладів, коли раптом політики, великі й маленькі, що ближче до виборів, то більше згадують про народ або про певну частину його (селян, робітників, інтелігенцію, військових, студентів тощо). На словах здебільшого. Он і лідер Партії пенсіонерів (є й така в Україні) Петросян заявляє, що тільки його партія забезпечить спокійну й ситну старість, якщо, звичайно, більшість у парламенті становитимуть пенсіонери, тобто, коли Верховна Рада перетвориться у притулок для престарілих. Повернув очі до народу і предводитель ескеків(о) Медведчук: він відстоює право того народу, який обрала його партія, що була при владі, самому вирішувати важливі для суспільства питання, як, наприклад, визначати на референдумі, куди йти Україні: до Європи чи до Москви. Але ж цього права в народі ніхто не відбирав — то чи варто ломитись у відчинені двері.

Цікаво, а як же сам народ реагує на таку зворушливу "турботу" про себе? Відповідь на це запитання дають численні соціологічні опитування, які з наближенням виборів також зарясніли. Ось деякі результати проведених у жовтні досліджень.

За даними Українського інституту соціальних досліджень нині ладні проголосувати:

- за Партію регіонів (Янукович) — 20 % опитаних;
- за Блок Юлії Тимошенко — 13,8 %;
- за Народний союз "Наша Україна" (почесний голова Ющенко) — 12,3 %;
- за Соціалістичну партію України (Мороз) — 8,9 %;
- за Комуністичну партію України (Симоненко) — 6,7 %;
- за Народний блок Литвина — 5,2 %;
- за Блок Наталії Вітренко — 3 %.

Як бачимо, на першому місці за рейтингом партія Януковича. Того самого професора, ім'я якого пов'язують із кримінальним минулим та зі зловживаннями на президентських перегонах. І це не тільки результат зомбованого електорату Сходу (опитування проводилося в усіх регіонах), та, мабуть, не стільки підтримка самого Януковича, скільки протест проти нереалізованих очікувань від нової влади.

І справді, майже половина громадян України, за свідченням Центру імені Разумкова, вважає, що за нової влади ситуація в країні не тільки не покращалася, а стала ще гіршою. Тому й рівень підтримки владних інституцій різко знизився. Якщо у Президента в лютому він становив 46,7 %, то у жовтні — тільки 18,1 %. Знизився також рівень довіри до діяльності Верховної Ради — з 28 % у лютому до 7,4 % у жовтні. Так само меншою стала підтримка діяльності уряду — 36,4 % у лютому та 8,3 % у жовтні.

А найменшу довіру громадян країни мають органи прокуратури. Їхню діяльність не підтримують 38,4 % опитаних.

До речі, лідерами народної прихильності є Збройні Сили — 59 % довіри; радіо й телебачення — відповідно 54 % і 59 % (промовистий факт порівняно з минулим); Організації Об'єднаних Націй — 44 % (дані Центру "Соціальний моніторинг" та Українського інституту соціальних досліджень).

Які причини такого становища, видно неозброєним оком — життя не стало кращим. Соціологічні опитування цю тезу конкретизують. За результатами Центру імені Разумкова, 53,3 % громадян України визнають, що загалом економічне становище країни погіршилося. Не дивно, що 59 % респондентів не впевнені в завтрашньому дні.

Висновок простий: усупереч сподіванням політиків, які все більше "народніють", сам народ усе більше зневірюється. Тому, наповне "народники", врахуйте: усе це може вилитися в результатах голосування під час обрання парламенту. Хоч більшість опитаних (58 %) і переконана, що ці результати будуть сфальшовані, однак Помаранчева революція вже довела, що народ навчився відстоювати свої права і свободи.

Отож пора роботи поправки й уникати чорного піару, бруду й зловживань.

Віталій КАРПЕНКО

СКАНДАЛ

До парламентських виборів ще більше чотирьох місяців, а боротьба між політичними партіями вже розгорнулася на повну силу. Ще надто свіжими є спогади про тогорічні вибори президента, коли суперники не гребували жодними методами, аби лише перемогти. Але, незважаючи на гіркий досвід та певні "демократичні здобутки", цього разу кампанія обіцяє бути не менш брудною.

Масмо вже й перших "ластівок". Минулого тижня кияни знайшли у своїх поштових скриньках листівки із запрошенням на святкування річниці Помаранчевої революції 31 жовтня.

На тлі помаранчевих прапорів зображені Віктор Ющенко, Юлія Тимошенко і Богдан Губський. А на звороті — план заходів із нагоди свята: святковий мітинг на Майдані

ЧОРНИЙ PR НАБИРАЄ ОБЕРТІВ

Незалежності (виступатимуть Тимошенко, Зварич, Зінченко і ... спеціальний гість — майор СБУ Мельниченко), урочиста хода по маршруту Помаранчевої революції, гала-концерт за участю популярних музикантів.

Серед організаторів зазначаються партії "Єдина Україна", "Батьківщина", Конгрес українських націоналістів, Фонд "Відродження", Фонд "Україна—XXI століття".

Шановні читачі вже напевне здогадалися, що це — фальшивка. По-перше, революція почалася не 31 жовтня. По-друге, святкувати річницю в понеділок було б безглуздо. І вже надто малоймовірно видається приїзд до Києва пана Мельниченка.

І справді, партія "Єдина Україна" спростувала свою причетність

до поширення листівок, а її лідер Богдан Губський заявив, що вважає їх поширення "стартом чорних технологій виборчої кампанії" і схильний розцінювати подібні акції як провокацію.

Що ж, кияни могли б розцінювати листівки як звичайний жарт. Тим паче, що почуття гумору у творців цього "поліграфічного продукту" є. Узяти хоча б заявлених учасників святкового гала-концерту: дует Ю. Тимошенко та Шона Карра, Наталя Могилевська, Богдан Губський із музичним твором "Золота труба нардепа України" та інші. А чого варте "покладання квітів до сходів колишнього Штабу Революції — Українського дому" або "відкриття бронзового пам'ятника "Помаранчевий барбанщик" у Маріїнському парку". А по закінченні планувалося вручення

учасникам мітингу пам'ятних знаків і посвідчень учасника святкування річниці Помаранчевої революції.

Це справді могло б бути смішно. Якби не було так сумно.

Адже, наприклад, моя 70-річна бабуся, яка щодня ходила на Майдан у ті пам'ятні дні, повіривши у святкування 31 жовтня, зібралася йти на свято. І мені було досить важко пояснити їй, що наші політики так "розважаються", виливаючи бруд одне на одного і вводячи в оману громадян.

До виборів маємо досить часу. Що ще готують нам непримиренні борці за місце "слуг народу"? Подивимося.

Катерина ГРЕБІНЬ

НА ЧАСІ

Відколи існує українська нація, її національну пам'ять постійно знищували. Знищували її історію, знищували її культуру... — такі висловлювання під час виступів на "круглому столі" "Український інститут національної пам'яті" — головні завдання та проблеми створення", що проходив 27 жовтня цього року, раз по раз підкреслювали болочість проблеми та необхідність її термінового вирішення. Серед тих, хто брав участь у роботі "круглого столу", були відомі особистості, для яких слова "національна пам'ять" — не пустий звук. Це — Роман Круцик, Левко Лук'яненко, Володимир Сергіїчук, Євген Пронюк, Василь Шендеровський, Євген Сверстюк та багато інших знаних в Україні постатей.

Саме ж питання про створення державницького закладу — Українського інституту національної пам'яті — тягнеться, як зазначив у своєму виступі народний депутат України Павло Мовчан, з початку дев'яностих.

Але зусилля ці справді були героїчними, бо ж за всі роки незалежності українська влада робила все, аби національна пам'ять так і полишалася у стані швидше національної амнезії. От і виходить, що українці досі не знають своєї історії. Не всі, звичайно, але частина нації продовжує жити перекрученими історичними поняттями, які за радянських часів методично втокмачували в голови народів, аби він забув, що він є народ, нація. Нація, яку нищили й не винищили, бо живуча й волелюбна.

Як не згодитися з Ларисою Боднарук, науковим співробітником Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти й науки України, що вивчаючи досвід країн Європи, таких, як Польща, Литва та Латвія в діяльності їхніх інститутів національної пам'яті, зазначила у виступі: "У нас в Україні традиції боротьби за незалежність більші, ніж у будь-

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЗАМІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АМНЕЗІЇ...

якій європейській країні..." Чи, як зазначив професор В. Сергіїчук: "Страшна історія України, але вона водночас героїчна. Боротьба за незалежність не припинялася ні на день..."

На жаль, на сьогодні, незважаючи на президентський Указ № 1087 від 11 липня 2005 року "Про додаткові заходи щодо увічнення пам'яті жертв політичних репресій та голодоморів в Україні", зокрема щодо утворення цього року до Дня пам'яті жертв голодоморів і політичних репресій Українського інституту національної пам'яті, ще майже нічого не зроблено. Завдання уряду — створити робочу групу, яка повинна була запрацювати ще з серпня, попередніми урядовцями з якихось причин не виконане.

Отже, першим робочим засіданням справжньої групи, яка б опікувалася терміновою розробкою всіх положень, необхідних для створення та функціонування інституту, стала робота саме цього "круглого столу". Напроцуд глибокі виступи науковців, громадських і політичних діячів, гострі, запальні дискусії стали тим необхідним підґрунтям, аби, як сказав П. Мовчан, вирішити, чим саме і як повинен займатися Український інститут національної пам'яті, щоб це не стало ще одним пустим проектом, а були вивчені найтрагічніші сторінки нашої історії, і були названі не лише жертви, а й кати. При цьому, неодноразово підкреслював Павло Мовчан, це повинен бути інститут саме української національної пам'яті, бо навіть національні меншини в Україні, які зазнали своїх болочих історичних моментів, більше робили і роблять для увічнення і вивчення своєї історії, ніж українці.

А роботи, як відзначали всі учасники, непочатий край. Це дослідження причин і наслідків репресій

проти українського народу, дослідження негативного впливу цих репресій на націю та вироблення рекомендацій щодо подолання цього впливу, який відчувається і досі. Розробка програми державної підтримки вшанування жертв тоталітаризму, а також порад щодо державної матеріальної підтримки осіб, що постраждали від репресій. Створення документальних відео- та кінострічок, музейних експозицій.

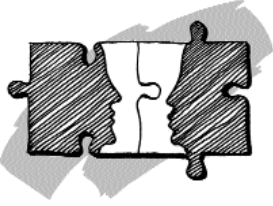
Як зазначив академік Микола Жулинський, це повинна бути науково-дослідницька діяльність і діяльність пошукова.

Майже всі учасники "круглого столу" погодилися з тим, що відділення інституту повинні бути в кожному обласному центрі України, у всіх регіонах. На думку М. Жулинського, неабиякої уваги заслуговує і вивчення історії українців за кордоном, хоча б проблема лемків чи послідовне переслідування українців на Кубані.

Проблема голодомору, окрема страшна проблема, яку досі не може вирішити Україна, щоб надати цій історичній сторінці статусу геноциду проти нації. Це при тому, що міжнародна спільнота бажає бачити Україну у форпості антикомуністичного руху, одним із організаторів Міжнародного трибуналу щодо злочинів комуністичного тоталітаризму проти людства. Про це у своїх виступах вели мову Євген Сверстюк, Лесь Танюк.

Адже справді, ідеологія тих часів, яка сьогодні ще й тісно переплелася з новітнім капіталізмом, породжує такі факти, як, наприклад, те ж питання з передачею приміщення Жовтневого палацу для створеного Українського інституту національної пам'яті. Ця "жахлива будівля", як висловлювалася більшість із присутніх, — німий свідок колишніх репресій, де з 1934 року існувала катівня

Радміла КОРЖ

Усі дослідники московської імперської ідеї сходяться в одному: колонізація України не обмежувалася знищенням її самоуправління. Різними засобами нищилося все, що відрізняє українця від росіянина, щоб зросійщені хохли навчили забути про власну державність. Існує багатий дослідницький матеріал, який виявляє внутрішній механізм самозбереження української нації. Цим феноменом є українське просвітництво, яке зродилося у надрах сколонізованого народу, щоб підтримувати в українській громаді живий вогонь національної ідеї. В основі цієї ідеї була і є тепер українська мова, культура, усвідомлення народом власної самотності, що неминуче породжувало прагнення мати свою національну державу. Живучість українства пояснюється тим, що попри жорстокі утиски Росії в Україні діяла естафета просвітницьких періодів культурного відродження. Навіть після важких поразок визвольних змагань залишався якийсь збережений і закумуляований просвітницькою працею потенціал, достатній для зародження чергового підйому національного духу. Найпотужнішою просвітницькою силою, в якій черпали насагу потужні визвольні змагання, була "Просвіта". Коли приходили російські більшовики, вони найперше закривали й нищили осередки "Просвіти". Українське дисидентство теж було своєрідним політичним просвітництвом.

У XX столітті творчого потенціалу української нації, акумульованого просвітництвом і свідомою боротьбою, виявилось цілком достатньо для потужного зриву в той час, коли імперія СРСР була приречена на розпад. Зовсім не випадково рух до незалежності розпочався з утворення Товариства української мови, бо саме такий шлях через подолання зросійщення і деколонізацію неминуче закінчувався будівництвом в Україні національної держави. На практиці таким шляхом уже пішли всі звільнені народи, які мають національні держави, і досягли успіху. На жаль, питання, яку державу в Україні будемо, — риторичне, бо відповіді ще не дав ніхто, йдеться не про однаковий для кожної демократичної держави набір конституційних епітетів, а про характер, її неповторне обличчя, за яким впізнають і визнають у світі. Знаючи, в якому стані ознаки національної державності: українська мова, культура, самотність життя і господарювання, — неважко зрозуміти, яка держава в Україні точно не буде створена. Знаючи про тісну зумовленість розвитку українського просвітництва як носія національної ідеї з процесом реалізації національної державності, мусимо констатувати: українське просвітництво після потужного зриву відразу зіткнулося з поки що непереборними проблемами й досі не виконує своєї історичної місії.

Безперечно, ці проблеми — породження потужних російських впливів, спрямованих на збереження колоніального насліддя у сфері функціонування мов і культури. Маючи потужну "п'яту колону", присутність в українському інформаційному просторі й інших важливих сферах, Росія від початку мала чудові можливості для реалізації своїх впливів. Сучасна російська ідея виявилася дуже прагматичною і достатньо модерною, щоб не бути загрозливою в очах стурбованого українства і навіть світової спільноти. Безперечно, російські впливи мають системний характер і достатньо науково обґрунтовані, опираються на практику історії українсько-російських взаємин. Але на цей період історії нам уготовано доволі оригінальну стратегію, яка виявилася дуже ефективною і вже принесла великі втрати в українському русі відродження, спричинилася до

небажаного узалежнення українських і російських політичних процесів. Наслідки нам відомі. Це факт зведення до мінімуму можливостей просвітницького руху, створення умов для занепаду Товариства української мови і зниження активності "Просвіти". А це тягне за собою всі невдачі національно-демократичної політики, зводять нанівець усі прагнення української громадянської і політичної єдності. З історичного досвіду відомо, що українська політична і просвітницька діяльність завжди органічно співіснували, являючи велику силу навіть перед дуже сильним супротивником. Тому вперше в українській історії система російських впливів домоглася відокремлення політичного і просвітницького руху ще з початків. Це мало бути зроблено делікатно, шляхом поширення фальшивих стереотипів

валося замало; по-друге: влада, яка звикла рахуватися лише з політичною силою, не вживала адекватних заходів для виправлення порушень Закону про мови. Робота в ТУМ — "Просвіті" стала діяльністю на перспективу і не давала результатів, здатних хоча б трохи протидіяти зросійщенню як потужному російському впливу. Хтось радив не мати платних функціонерів, хтось зробив дефіцит паперу і коштів. Таким чином вчасно не була створена інформаційно-видавнича база й апарат функціонерів, без чого ефективна просвітницька діяльність просто неможлива. Таким чином "Просвіті" перекирили шляхи інформаційно-культурного впливу на громадськість. Вона не могла реалізувати свої звернення в політичній сфері, бо в політиці стали модними компроміси в царині функціонування

Звідси висновок, що багато політичних партій і громадських організацій діють із порушенням Конституції України, зокрема 10-ої статті. А коли цей гріх мають партії, які називають себе націонал-демократичними, стає зрозуміло, як далеко українська державотворча політика відірвалася від ідеї українського просвітництва і які проблеми вона має в порозумінні, бо кожен по-своєму бачить українську ідею, яка залишилася незмінною від часів "Просвіти" і Товариства української мови — побудова правдивої національної держави. Стратеги втілення в українське суспільство російських впливів чудово це розуміють. Створивши умови відриву політики від руху культурно-національного відродження, вони здійснюють системне насадження російської мови в інформаційному просторі, гублять ук-

не зрозумів, що обмеження поширення російської мови на користь його інтересам, бо без цього не завершиться перехідний період із кризою і бідністю, доки нарешті Україна стане такою ж національною державою, як Польща чи Франція, де всі житимуть добре незалежно від національного походження. Подолання зросійщення — один із визначальних елементів системного реформування України в національну державу. Хто цього не хоче розуміти, вічно дивуватиметься, чому намагання впровадити ринкові форми обертається великими проблемами для простого люду. Термінове подолання зросійщення — той рятівний засіб, який значно обмежить російські впливи на українське національне відродження. Це велика проблема, бо навіть найменші натяки на можливе обмеження функціонування російської мови викликають в Україні і в Росії великий політичний галас. Коли ми будемо зважати на цей галас і не знайдемо гідної і спокійної відповіді, нам переляк не загрозуватиме, але рано чи пізно станемо всі малоросами, такими собі кумедними хохлами, які чомусь більше люблять братній народ, аніж поважають самі себе.

На щастя, вихід із-під російських впливів є: поки в Україні є українці, здатні розуміти, що діється, намагатися виправити ті деформації культурно-національного відродження, які сталися за останні десять років. А висновки такі:

1. Подолати зросійщення шляхом захисту української мови неможливо. Всі антиукраїнські сили побудували на експансії російської мови стержень своєї політики. Українські громадсько-політичні сили повинні діяти адекватно і разом у справі наведення конституційного порядку функціонування мов. Треба припинити непотрібне і незаконне нав'язування всім громадянам російської мови в Україні;

2. Потрібна всебічна й координувана дія української громади з метою оздоровлення нашого інформаційно-культурного простору. Ця проблема подолання російських впливів у інформаційній сфері дуже складна і повинна вирішуватися урядом як частина його програми за підтримки і за допомогою ініціативи української еліти, політиків і громадських діячів, кожного свідомого українця. Без такої дії зросійщення не подолати. Із усього політичного спектра України повинна виокремитися частина, здатна очиститися від скверни зросійщення і діяти однаково в інтересах усіх громадян України. Такі громадсько-політичні сили спроможні звільнитися від рефлексу оглядання на північ і зможуть здійснювати незалежну політику деколонізації і перехід України в рівноправне товариство держав. Українська політика повинна нарешті повернутися в русло історичної закономірності: сильна українська політика може базуватися лише на просвітницькому ґрунті культурно-національного відродження і розвою. Тільки таку політику підтримає народ за умови появи вже перших результатів, зокрема в обмеженні функціонування російської мови до самодостатніх обсягів. Значна вина за стан рідної мови лежить і на нас, громадянах України, адже ми нерідко погоджуємося з тим, що всупереч голосу нашої гідності нам нав'язується інша мова. Надавати перевагу державній мові — значить утверджувати свою громадянську гідність. У цьому наш спільний шлях до національної державності. Це шлях, на який Україна мусить повернути за прикладом звільнених народів, вона мусить зрушити з роздоріжжя і стати однією із найрозвиненіших держав світу.

● Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПРОСВІТНИЦТВА У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКИХ ВПЛИВІВ

та орієнтирів, красиво сформульовано, щоб легше зробити це руками самих українців.

Взяти хоча б ідею створення Народного руху за перебудову, яка відіграла величезну політизуючу роль у середовищі українства. На тлі величезної політичної ейфорії виявилися непомітними хитрі російські впливи. Політична платформа Руху формально перебрала естафету Товариства української мови, хоч організаційно ТУМ продовжувало діяти окремо, але на платформі Руху, як тоді говорили. Через поширене подвійне членство ТУМ—Рух і значну особову спільність керівництва встановилася певна політична підпорядкованість ТУМу Рухові. Прагнути поширення та сприйняття ідеї української незалежності, Рух був спровокований до не зовсім потрібних, але, як здавалося, тимчасових компромісів у питанні функціонування державної мови у зросійщених областях України. Пам'ятаю гасло: "Буде українська держава — буде українська мова". Це стримувало мовний радикалізм ТУМу, обмежувало його діяльність до роз'яснення Закону про мови, перевірок його дії, створення курсів української мови. ТУМу передало політичну ініціативу РУХові, залишивши за собою відповідальність за українську мову і культурне відродження. Відразу в ТУМу виникли дві проблеми: обмеження домагань радикального утвердження української мови викликали розчарування членів товариства, для яких пропаганди української мови вида-

мов. Це остаточно поляризувало просвітницьку й політичну діяльність. Без сили політики зосереджена в просвітництві національна ідея не працювала. Політика почала шукати національну ідею там, де її не може бути — в похідних пріоритетах. Реформи втратили системність, бо здійснювалися в умовах неподоланого колоніального спадку і впливу, в першу чергу, зросійщення. Більше того, сучасна українська політика, яка називає себе нерідко правопою і націонал-демократичною, вразена зросійщенням, бо терпить серед своїх членів таких, які послуговуються в партійній діяльності виключно російською мовою, або надають їй пріоритет. Деяким українським політикам навіть у голову не приходило, що будь-яка публічна політична діяльність в Україні повинна здійснюватися виключно українською мовою. Використання іншої мови обґрунтоване для місцевих осередків національних меншин і їхніх організацій. Навіть усеукраїнські організації національних меншин у публічній діяльності повинні користуватися державною мовою. Це означає, що будь-яка загальноукраїнська громадська чи політична організація повинна здійснювати свою діяльність державною мовою, коли вона виходить на контакт із громадськістю, й у внутрішній роботі, коли вона не є органом національної меншини. Використання в таких випадках російської мови — дискримінація громадян і членів цих організацій за національною ознакою — мовою.

раїнську культуру через навмисне спотворення української мови і примітивізацію програм і різних шоу. Перераховувати не варто, це всім відомо. Надокучлива присутність російської мови створює ефект суспільного звикання. Ще трохи, і на часі буде ініціатива референдуму про державність російської мови. Справа зайшла настільки далеко, що є серйозна небезпека конституційного закріплення зросійщення як колонізуючого впливу Росії, і не тільки Росії. Дуже скоро й інші світові любителі визиску народів із перехідним укладом побачили в зросійщенні вигідне вкладення капіталу, щоб віддалити небажану для них національну державність в Україні. Адже між національними державами можливі тільки взаємовигідні стосунки, в яких надприбутками і не пахне, а першість має виключно інтерес власного громадянина. Отже, в питанні зросійщення України антиукраїнські і зискові сили єдині. На озброєнні в них сучасні інформаційні технології впливу на політичні процеси, і це може зробити з Україною те, чого не змогли зробити свого часу імперська Росія і її наступниця СРСР. Для того, щоб зрозуміти, як іде дезорієнтація громадської думки, наведу кілька прикладів. Ті ж самі політичні сили, що нас зросійщують, тут же такі голосно звинувачують демократів і "Просвіту" в неспроможності захистити рідну мову. Українським партіям дорікають у небажанні єднатися в одну партію, знаючи про глибину штучно створеної кризи української політики: говорять про захист української книги і водночас лобіюють протилежні інтереси, демонструючи безсилість українства захистити українську книгу. Але найбільша небезпека — намагання проросійських сил скерувати збаламучене українство на великий галас для захисту української мови й культури. Це для того, щоб ми завжди були в обороні й захищали рідну мову замість логічного радикального обмеження функціонування російської мови до меж самодостатності, зумовлених потребою російської національної меншини. Це для того, щоб ми не зрозуміли, що здійснювати будь-яку політичну діяльність в Україні російською мовою аморально і протиконституційно, що це — сучасний неоніцизм, як сказала Ліна Костенко. Це для того, щоб українська політика не повернулася в лон процесу культурно-національного відродження і не стала справді єдиною і сильною. Це для того, щоб українці російського походження

ОСЕРЕДОК

Осередок Просвіти «Світєць» Волинського краєзнавчого музею було створено на початку 1990 року. До складу осередку ввійшли працівники відділів етнографії та давньої історії, природи, фондів і реставраційної майстерні. Серед активістів-просвітян — знаний у краї фольклорист, етнограф і краєзнавець, один із перших в Україні лауреат премії імені П. Чубинського Олекса Ошуркевич, відомий на Волині реставратор іконопису Анатолій Квасюк і його колега Леся Обухович, головний хранитель музею Наталія Пушкар, волинська художниця Галина Івашків та інші.

Роботу «Світєця» чітко планували. Передплатили «Літературну

Криниця теж може слугувати стендом

Україну», «Слово», «Старожитності». Гуртом вивчили текст і мелодію Гімну України, старовинні колядки, стрілецькі й повстанські пісні. При музеї започаткували школу писанкарства, яка успішно функціонує і нині. На зустрічі запрошували учасників повстанських змагань (і це в 1990—1991 роках!). Саме члени осередку повернули волинянам ім'я великого Українця В'ячеслава Липинського. Ще однією вагомою справою музею було зібрання була співпраця з директором першої донецької української школи Леонідом Грозовим. Для бібліотеки цього навчального закладу ми збирали й відправили 180 цінних книг, фотовиставку про родину Косачів.

Це, безумовно, далеко не все, що зробив осередок за 15-річчя історію. Але основне — це те, що до нас потяглися музейники, працівники інших закладів культури й освіти. Ми і зараз продовжуємо чітко планувати роботу, ведемо щоденник обліку наших справ, звітуємося на зборах осередку, що проводиться раз на квартал. Маємо свій

ЧАС «СВІТЦЯ»

інформаційний стенд, свою символіку, фото-, фоно- і відеотеку. Займаємося просвітництвом серед різних категорій людей, намагаємось і самі духовно збагачуватися й пізнавати Україну. Для цього влаштовуємо екскурсії та зустрічі з іншими просвітянами. Так, нещодавно на запрошення «Просвіти» Сколівського району Львівської області з нагоди Дня Конституції України відвідали Карпати.

Сколівщина зустріла нас гарною літньою погодою, розкішною красою Карпатських гір і ширістю сердець бойків. Ми зупинились у селі Підгородці в садибі Олександра Кушніра, який уже три десятиліття мешкає тут, плекаючи й охороняючи рослинність Національного парку «Сколівські бескиди». Він — один з ініціаторів і фундаторів спорудження прекрасного православного храму в Підгородцях.

Після короткого перепочинку з дороги ми вирушили до сусіднього села Урич, на околиці якого розташована одна з перлин давнього градобудівництва — наскельна фортеця Тустань часів Данила Галицького. Знайомство з історико-культурним заповідником розпочалося з музею, в якому цікаву екскурсію провів історик, великий ентузіаст краєзнавства, автор книг про заповідник, його директор Роман Шур. Численні експонати сільського музею здивували навіть досвідчених музейників.

Вечір провели біля ватри над потічком, слухаючи легенди про тутешні печери опришків Олекси Довбуша, перекази про перебування Івана Франка у цій місцевості.

Другий день подорожі був найбільш насичений подіями. Зранку (це була неділя) за добрим християнським звичаєм ми пішли помолитися до сільського Святоволоди-

мирського храму, а в обідню пору вирушили автобусом до міста Сколе, де на зустріч із нами чекали місцеві просвітяни. Молода й енергійна голова Сколівської районної організації «Просвіта» Галина Лесько познайомила зі своїми колегами. Про роботу осередку села Верхне Синьовидне розповіла Стефанія Шур, гостей привітав заступник голови райдержадміністрації з гуманітарних питань, голова товариства «Бойківщина» Теодор Вітвицький. У відповідь до сколівчан звернулася головна хранителька фондів Волинського краєзнавчого музею Наталія Пушкар, зав. відділу етнографії, голова «Світєця» Наталія Гатальська, завідувач Музею В'ячеслава Липинського в Затурцях Віталій Кушнір. Ця тепла зустріч переросла у листування, обмін досвідом роботи, запозичення нових форм діяльності просвітянських осередків.

У просторому фойє Палацу культури волиняни розгорнули кілька виставок. Великий інтерес відвідувачів викликали вишивані портрети українських подвижників роботи майстра народної творчості Юрія Савки, керамічні медальї працівника обласного науково-методичного центру культури Волині Володимира Винничука, волинське народне вбрання, реконструйоване художницею Галиною Івашків. Були привезені видання з публікаціями членів «Світєця» Наталі Пушкар і Володимира Винничука, Тетяни Андреевої і Віталія Кушніра, Тетяни Хомової і Наталки Кузьмич, Людмили Мірошниченко і Наталі Гатальської, а також

Виставка вишиваного портрета Юрія Савки на стіні сільської хати

Молоді просвітянки Віра Кушнір і Наталка Кузьмич у волинських народних строях із заслуженою артисткою України Галиною Кажан після концерту

наукові видання етнографа та краєзнавця Олекси Ошуркевича і знаного в Україні та Європі археолога, кандидата історичних наук Григорія Охріменка.

Концертна програма — моно-вистава члена нашого осередку, заслуженої артистки України Галини Кажан за романом Ліни Костенко «Маруся Чурай» (1029-та у виконанні артистки), виступ лауреата Всеукраїнських фестивалів, тріо «Віра, Надія, Любов» товариства «Холмщина» у складі Надії Поліщук, Галини Савельєвої і Тамари Михалевич — вразила сколівчан.

Щира подяка від органів місцевої влади і сколівчан окрилила нас на ще один концерт цього дня у сільському клубі гірського села Коростів. На пам'ять про зустріч — фото біля пам'ятника Тарасові Шевченку.

Під час цієї мандрівки ми знайшли оригінальну форму роботи просвітницького осередку — імпровізовані виставки й концерти просто неба (на подвір'ї селянської садиби, біля церкви). Адже третього дня мешканці Підгородця мали змогу ознайомитися з нашим мистецтвом просто на території садиби привітних господарів.

Попереду у «Світєці» нові літературно-мистецькі вечори, краєзнавчі дослідження і публікації, «круглі столи» з проблем функціонування української мови, створення театру народного співу, культурно-мистецькі подорожі по Україні.

● **Наталія ГАТАЛЬСЬКА**, голова осередку «Світєць» Волинського краєзнавчого музею

знижуємо показники успішності нікому не потрібним предметом. То хіба не ті часи породили «двуязыччє», хіба не громадяни «в квадраті» створили нинішню мовну атмосферу? Чому ніхто з тих, хто виступає за офіційну російську, не дбає про людяність і доброзичливість у ставленні до української мови, мови нашої держави? Можливо, настав час сказати їм рішуче «Годі!» і жити за світовими законами, згідно з якими у Франції панує французька, в Англії — англійська, і де подібним ініціаторам швидко сказали б «Зась!».

● **Тамара ДЖЕРЕЛЮК**, м. Київ

Від редакції: Тамара Михайлівна Джерелюк подарувала бібліотеці просвітян книги, які збирала впродовж життя. Це зібрання творів Марка Вовчка, Івана Нечуя-Левицького, поезії Олександра Олеся, тритомник Михайла Коцюбинського та інші.

Спасибі Вам, дорога людино, за щедрий дар!

Колектив редакції

ПРОБЛЕМА

ЯКЩО НЕ БУДУЄМО, ТО ХОЧ ЗБЕРЕЖІМО! ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТКА ЗВЕНИГОРОД ЗАНЕПАДАЄ

Нещодавно «Просвіта» Галицького району Львова організувала для львів'ян, небайдужих до своєї минувшини, одну з традиційних поїздок історичними місцями Львівщини в с. Звенигород — колишній княжий столий город. Звідси починалася історія Галицько-Волинського князівства.

18 років тому, до 900-річчя Звенигорода, у селі з ініціативи Б. Закалика, закоханої в минувшину рідної землі людини, було побудовано цілий комплекс пам'яток князя Володимирку, Нестору-літописцю, воїну-плугатарю, матері з дитиною. Побудовано нову школу, бібліотеку, краєзнавчий музей із цікавою експозицією від неоліту до княжих часів, будинок культури, відновлено будинок «Просвіти», пам'ятник Т. Шевченку, віднайдено рештки вимощеної деревом дороги. Та, на жаль, нині все занедбане. Пам'ятники комплексу понижені, обдерті, оббиті. Пам'ятник князю Володимирку на коні знайшов захисток біля конюшні серед високих бур'янів у зріст людини. Побиті шибки в будинку «Просвіти», понижені меблі в Будинку культури. Стежка до Дитинця на княжій горі — невпорядкована, заростає бур'янами. Хоча на Дитинець було дуже важко вибратися, але все-таки більшість із нас побувала там, щоб оглянути звідти місця героїчної оборони Звенигорода від орди хана Батия в 1241 р., відчуті подих історії, віддати шану пам'яті нашим славним предкам.

Шкода, що нині місцева влада, громада села і священик так не цікавляться і не шанують свого славного минулого. Ще залишилося трохи часу до 920-річчя Звенигорода, щоби місцева влада разом із обласною та урядом нашої держави, а також громадою села і церквою, місцевим фермером Дубневичем доклали зусиль, аби відновити історичну пам'ятку для прийдешніх поколінь.

Вихід із ситуації, що склалася з історико-культурною пам'яткою Звенигород, просвітяни Львова разом із їхніми незмінним гідом під час краєзнавчих поїздок Василем Олійником, викладачем історії, членом УНП, бачать у таких заходах із боку влади — як місцевої, так і обласної та уряду: виділити кошти на

— упорядкування і консервацію Дитинця як історичної пам'ятки та стежки до нього;

— упорядкування і консервацію решток вимощеної дерев'яної дороги;

— відновлення комплексу пам'ятників і будівель «Просвіти», бібліотеки, Будинку культури;

— матеріальну підтримку Краєзнавчого музею (для реклами музею серед туристичних фірм видати буклети і літературу про Звенигород);

— включити Звенигород у список визначних пам'яток нашої історії;

— посприяти місцевому фермерові п. Дубневичу в його намаганні бути серед меценатів, що допоможуть підняти із занепаду колись славне княже місто Звенигород.

Тож усі разом будьмо гідними тієї славної минувшини, збережимо її і для прийдешніх поколінь!

● **Христина БОЙКО, Тарас ПЕРХАЧ, Марія ПАВЛЮК**, просвітяни Галицького району, м. Львів

ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

Я, Джерелюк Тамара Михайлівна, 1921 року народження, закінчивши українську десятирічку 1939 року в місті Сталіно (Донецьк), напівголова, в ситцевому платтячку і гумових балетках приїхала в Київ і вступила в КДУ ім. Т. Шевченка на українське відділення філологічного факультету (1939—1947 рр.)

Після закінчення університету вчителювала у центральних районах Києва, викладаючи рідну мову і зазнаючи зневаги й наруги.

Нині я пенсіонерка, але з великим боєм і гіркотою спостерігаю, як недруги України роздирають її на шматки, топчуть нашу гідність і почуваються господарями, вимагаючи другої державної або офіційної, тобто узаконити російську мову!

Скільки разів мені доводилося чути: «Зачем мне она, ваша мова!» І це — у себе вдома, на своїй споконвіку землі. Днями почула, як

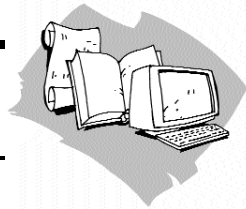
ІЩЕ РАЗ ПРО МОВУ!

один дядечко сказав: «Без государственного, т. е. официального, русского языка нет чувства Родины».

Ось таке повне нерозуміння ні власної, ні української Батьківщини. Хочеться таким сказати: шануйтеся, бо ви маєте всі громадянські права, діти ваші вчать в російській школі, є російські театри, телебачення, вам вільно говорити російською мовою. А за яким правом? Хіба в Москві, у Думі можна почути іншу мову, крім російської? А у Франції, в Англії, в Японії, Китаї у вищому державному органі може звучати інша мова, крім державної?

А скільки неетнічних українців обіймають високі державні посади, тож треба знати державну мову, шануючи Україну і її громадян, урешті — самого себе.

Чи, може, вам створити такі умови, у яких працювали я і мої ко-

ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

На Донбасі в дореволюційні часи шкільна освіта велася в основному російською мовою за винятком декількох закладів, заснованих товариством «Просвіта».

Українізація розпочалася з 1 січня 1923 року, що передбачалося планом відділу народної освіти Донецької губернії. До цього в нас нарахувалося всього сім українських шкіл. За один 1924 рік кількість українських шкіл зросла до 181, в них працювало 546 викладачів української мови. Про перебіг українізації на Донеччині систематично інформували журнал «Просвещение Донбасса» і газети «Диктатура труда», «Кочегарка» й «Луганська правда». Українізація на рошувала темпи й досягла свого піку всередині 20-х років. Після цього темпи значно знизились, але, незважаючи на це, 1932 року в Донбасі із 2239 загально-освітніх шкіл — 1769 були з українською мовою викладання, що становило 79 % шкіл, а 207 працювали російською та російсько-українською мовами.

У той період діяли сотні шкіл із мовами національних меншин — німецькою, грецькою, татарською та іншими.

Період українізації на Донеччині припинився з призначенням у січні 1933 року Петра Постишева секретарем ЦК КП(б)У і самогубством керівника народного комісаріату освіти Миколи Скрипника, уродженця Донеччини. Почалася русифікація.

У 1945—1946 навчальному році кількість українських шкіл уже становила 66 %. На переломі 1960—1970 рр. у шахтарській столиці — Донецьку закрили останню школу з українською мовою навчання. Не зупинила цього процесу й перебування — школи з українською мовою навчання продовжували переводити на російську.

Процес русифікації припинився з прийняттям Закону УРСР «Про мови в УРСР» 1989 року. На цей час із 1217 шкіл Донеччини з українською мовою навчання лишилося тільки 105 або 8,7 %. Це були сільські малокомплектні школи, в яких навчалося 2,3 % учнів.

Донецька область утворена 17 липня 1932 року, займає 26,5 тис. кв. км або 4,4 % території України з населенням 4 825 563 чоловік, що складає 10 % населення України, у тому числі в містах — 90,3 % мешканців. Національний склад населення за даними перепису 2001 р.: українці — 56,87 % (за переписом 1989 р. — 50,7 %); росіяни — 38,22 % (за переписом 1989 р. — 43,6 %); греки — 1,6 %. Кількість осіб інших 130 національних меншин складає менше 1 %.

Завдяки своєму розташуванню цей регіон здавна належав до числа заселених. Однак після боротьби осілих землеробських племен і степових кочівників, останніми серед яких були татари-монголи, край був спустошений і за ним на довгий час закріпилася назва «Дике поле». Питання його заселення в наступний період не вивчалось. Відсутність наукових досліджень стала причиною появи розробок, у яких применшується роль українського етносу в його освоєнні й усіляко виправдовується й оспівується колонізаторська політика Москви, фальсифікується історія. Наприклад, у гербі Донецька (колишньої козацької Олександрівки) й досі фігурує як дата заснування міста — 1869 рік — рік приїзду в Олександрівку англійського підприємця Джона Х'юза, а не справжня дата заснування слободи в 1779 році, основним населенням якої були запорожці.

Згідно з цим Законом розроблена Державна програма розвитку української та інших мов до 2000 року, а на її виконання Донецьким облвиконкомом 10 квітня 1991 року за № 135 прийнята обласна Програма для запровадження української мови в усі сфери життя на Донеччині. Наприклад, згідно зі ст. 18 цієї Програми потрібно було привести мережу навчально-виховних закладів області у відповідність до національного складу населення (нагадаю: на той час 51 % українців, 43 % росіян). Законодавче забезпечення цього процесу підсилює ст. 10 Конституції України від 1996 року та Рішенням Конституційного Суду України щодо тлумачення ст. 10 Конституції від 1999 року та іншими законами України.

Однак Програма була повністю провалена: тільки 14 % учнів області навчалися українською мовою замість передбачених 51 %. Зокрема в Донецьку цей відсоток становив 7,6.

Провалене виконання Програми саме органами державної влади та місцевого самоврядування. Замість створення належних умов для відродження і розвитку на Донеччині української мови як державної в області її здійснення саботується, активно продовжується русифікаторська політика: майже всі рай- та міськради приймають на своїх сесіях антиконституційне рішення про державність на своїх територіях російської мови. Донецькою обласною радою 27 березня 1994 року проведено РЕФЕРЕНДУМ, на якому треба було відповісти на запитання: «Согласны ли Вы с тем, чтобы на территории Донецкой области языком работы, делопроизводства и документации, а также образования и науки был русский язык наряду с украинским языком?» До речі, усе це здійснювалося під керівництвом Вадима Прокоповича Чупруна (на той час голови Донецької обласної ради), знову

призначеного (уже Президентом України Віктором Ющенком) головою Донецької обласної державної адміністрації в лютому 2005 року!

Після прийняття Конституції України Донецькою обласною радою 21.03.1997 року було повторно прийняте рішення про державність російської мови на території області, яке було скасоване в 1998 році.

І знову під час виборів у 2004 році прийнято таке ж рішення (голова облради Борис Колесников), яке діє і нині, і ще й досі не скасоване. Позов до суду подано обласними організаціями Всеукраїнського Комітету оборони прав людини та Всеукраїн-

тей державною мовою в Україні прийнята до розгляду в Європейському суді Страсбурга.

У 29 вищих навчальних закладах області, за винятком Донецького національного університету, предмети викладають в основному російською мовою. Незрозуміло, чому Донецькому технічному університету надано статус національного, якщо в ньому немає жодної групи, в якій навчання велося б українською мовою.

КУЛЬТУРА І МОВА

Аналогічні мовні процеси відбуваються і в культурі. Із п'яти дер-

МОВНІ ПРОБЛЕМИ НА ДОНЕЧЧИНІ

Донецька область утворена 17 липня 1932 року, займає 26,5 тис. кв. км або 4,4 % території України з населенням 4 825 563 чоловік, що складає 10 % населення України, у тому числі в містах — 90,3 % мешканців. Національний склад населення за даними перепису 2001 р.: українці — 56,87 % (за переписом 1989 р. — 50,7 %); росіяни — 38,22 % (за переписом 1989 р. — 43,6 %); греки — 1,6 %. Кількість осіб інших 130 національних меншин складає менше 1 %.

Завдяки своєму розташуванню цей регіон здавна належав до числа заселених. Однак після боротьби осілих землеробських племен і степових кочівників, останніми серед яких були татари-монголи, край був спустошений і за ним на довгий час закріпилася назва «Дике поле». Питання його заселення в наступний період не вивчалось. Відсутність наукових досліджень стала причиною появи розробок, у яких применшується роль українського етносу в його освоєнні й усіляко виправдовується й оспівується колонізаторська політика Москви, фальсифікується історія. Наприклад, у гербі Донецька (колишньої козацької Олександрівки) й досі фігурує як дата заснування міста — 1869 рік — рік приїзду в Олександрівку англійського підприємця Джона Х'юза, а не справжня дата заснування слободи в 1779 році, основним населенням якої були запорожці.

ського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, розгляд якого свідомо блокується головою Ворошиловського районного суду Донецька Віктором Івашурою.

Сьогодні в області — 1139 навчально-виховних закладів. І тільки 29,5 % (а в Донецьку — 17,1 %, в Маріуполі — 14,7 %) школярів Донеччини навчаються українською мовою в 249 українських школах, 412 школах, що мають вигаданий донецькими шовіністичними державними службовцями «статус школи з українською мовою навчання» та 955 українських класах 268 російських шкіл. Педагогі ж 210 шкіл навчають дітей виключно російською мовою! Тобто, кількість шкіл із українською мовою за 16 років (з 1989 по 2005 рр.) збільшилася на 144 (а за дев'ять років українізації, тобто з 1923 по 1932 рік, кількість українських шкіл збільшилася на 1762; тільки за один 1924 рік — на 174, тобто більше, ніж за сьогоднішні 16 років).

Злочинним є відкриття шкіл нового типу, як правило, з російською мовою навчання. Наприклад, із 65 гімназій і ліцеїв області (відкритих уже в незалежній Україні) українською мовою працюють тільки 11! Навіть ліцей «Ерудит» Головного управління освіти й науки (начальник Валентин Вікторович Тесленко) був відкритий у 2001 році з російською мовою навчання. Про що свідчать ці красномовні факти — робіть висновки самі.

І зовсім не витримує критики ліквідація в 2003 році школи № 36 Ленінського району Донецька з українською мовою навчання, в результаті чого діти, наприклад, голови шкільного батьківського комітету Людмили Кондракової вже другий рік змушені навчатися російською мовою в російській школі № 60. Справа про забезпечення права Людмили Кондракової та інших батьків, чиї діти були учнями школи № 36, на навчання своїх ді-

жаних театрів області чотири російські й тільки один має статус українського, де 15,7 % вистав йдуть російською мовою. Цей театр виник у 1927 році як український театр робітників Червонозаводського району Харкова. Основу трупи склали актори славновісного театру «Березиль». У 1933 році він переїхав до Донецька (Сталіно) і працював до 50-х років минулого століття виключно українською мовою. Потім перейшов на дві мови, а далі став практично одномовним — російським. Відродження розпочалося 30 років тому. Сьогодні з 30 вистав репертуару театру — 11 вистав української класичної драматургії, 19 — світова класика і сучасна українська драматургія. Щодо відвідування цього театру: наприклад, в 2004 році вистави цього українського театру відвідало понад 195 тисяч осіб, у той час як вистави решти чотирьох (російськомовних) театрів — 168 тис. 500 чоловік. Завантаженість зали в українському театрі складає 84,1 %, а в російських — 39,8 %. За творчими й економічними показниками — це кращий український музично-драматичний театр у країні, що є підставою для присвоєння йому статусу національного.

Усі дорогі російські шоу, всі інші масові культурні заходи, робота в клубах, бібліотеках, музеях, парках відпочинку тощо ведуться в основному російською мовою. Дитяча обласна бібліотека названа іменем Кірова, а обласна бібліотека й досі ще імені Крупської, незважаючи на численні щорічні протести та пропозиції «Просвіти».

РЕЛІГІЯ

Сьогодні в області діє понад 500 парафій УПЦ Московського патріархату; 77 парафій УПЦ Київського патріархату; 23 парафії УГКЦ; сім парафій Римо-католицької церкви. Усього 49 різних конфесійних напрямків. Священники Московського

патріархату мають потужну підтримку від керівництва області на відміну від інших конфесій і послугуються в своїй діяльності тільки російською мовою.

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У Донецькій області антиукраїнські державні службовці штучно створили умови для перешкоджання доступу мешканців до газет, журналів та інших періодики українською мовою.

Майже 1000 найменувань, за винятком єдиної українськомовної газети «Донеччина» та деяких районних газет, друкуються тут усупереч чинному мовному законодавству тільки російською мовою. І особливо дико, що вже теперішньою владою в другому—четвертому кварталах зняті передбачені обласним бюджетом кошти в сумі 43 230 гривень на передплату бібліотекам і школам області єдиної українськомовної газети, в той же час із обласного бюджету виділено 800 000 гривень на підтримку трьох російськомовних газет: двох комерційних газет «Новости Донбасса» та «Вечерний Донецк» і газети Донецької обласної ради та облдержадміністрації «Жизнь», яка виходить виключно російською мовою.

Крім того, в кіосках Донеччини та поштових відділеннях області є широкий вибір всеукраїнської друкованої продукції російською мовою, наприклад, «Бульвар». А ті газети, що друкуються двома мовами, наприклад «Голос України», представлені тільки в російському варіанті. З газет, що друкуються українською мовою, в кіосках є у дуже обмеженій кількості тільки «Шлях перемоги».

Із 1 липня поточного року в кіоски ТОВ «Союздрук» та на поштово-відділення Донецької області почали щотижня надходити понад 1000 примірників газет «Слово Просвіти» та «Нація і держава». Але, на превеликий жаль, на прилавках кіосків і рекламних щитах поштових відділень ці газети не з'явилися. Відбувається тотальне приховування кіоскерами та працівниками поштових відділень цих видань та подальше їх списування: наприклад, із 1000 примірників «Слова Просвіти» № 27 списано 945, а з 1200 примірників газети «Нація і держава» № 30 списано 1087!?

Близько 100 комерційних теле- і радіокомпаній ведуть свої передачі виключно російською мовою, порушуючи умови ліцензування і чинне українське законодавство.

Мова реклами, вивісок, назв вулиць, проспектів, провулків, майданів, магазинів, районів, міст тощо — й до сьогодні російська.

Державні посадові особи області не послугуються державною мовою, а на вимогу дотримання чинного мовного законодавства, наприклад, головою Донецької обласної державної адміністрації Вадимом Чупруном це питання було поставлене на голосування зали, в якій він, звичайно, одержав підтримку. Після цього не дивує, що майже всі заходи на території області проводяться державними службовцями російською мовою.

Отже, де-факто російська мова на території Донеччини стала єдиною державною мовою, а українська не зайняла належного місця як основа суспільно-політичного, культурного й духовного життя.

● **Марія ОЛІЙНИК,** заступник голови Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, заступник голови Донецької обласної організації ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка

Усвідомості більш-менш освіченої публіки прізвисько Миколи Хвильового неодмінно асоціюється — крім акту самогубства — з гаслом “Геть від Москви” і, відповідно, орієнтацією на “психологічну Європу”, меншою мірою — з “ідеєю азійського ренесансу”. Це гасло і ця ідея належать до загальновідомого про Хвильового. А загальновідоме — і це теж загальновідомо — найбільший ворог пізнання. Звідси — необхідність знову й знову звертатися до загальновідомого.

Пружиною творчої енергії Миколи Хвильового було прагнення до універсальності. Його художній світ розімкнений в історичний час і в глобальний простір, а думка звертається до вічних загадок буття й загальнолюдських цінностей (хай і в “класовій” інтерпретації, а власне в “пролетарській” риторичі). Звідси його відрозділює від всякої провінційності, звідси ж і конфронтація із “всєфедеративним мішанством”.

Світова революція, світова правда — правда тисячоліть, світова справедливість — на цей масштаб були налаштовані герої раннього Хвильового, а його герої (герої-революціонери) були часткою його самого навіть за наявності іронічної дистанції, яка поступово зростала, проте не скасовувала ідеалу (голубі озера загірної комуни), а тільки його драматизувала. Бо лише в цьому масштабі бачилося Хвильовому й національне визволення України, — інакше ж вона була приречена поволі конати в братерських обіймах Москви. У цьому ключ до розуміння його потягень до світової революції, а не у відзивності на актуальні гасла доби (одним із яких і було тоді гасло “світової революції”).

“...Завтра розгорнемо голубину книгу вічної поезії — світової, сивої. Це — революція.

(...) Поринаємо в синіх тривожних ночах, наші мислі відходять — на північ, на південь, на захід, на схід.

І ширяємо над землею, замріяні, далекої”.

Герої ранніх новел Хвильового живуть у переконанні, що “гряде час світової революції”. І вони почувуються ланкою всепереможної стихії:

“...Андрій розсипав у степ: — Передавайте по лінії: Чумаківська комуна салютує в мороз: хай живе світова революція. І одкликався мороз:

— Слава. Слава. Слава”.

І це — далеко не комічний курйоз і не гротеск, як може здатися багатьом із нинішнього покоління. “Це — з книги дум народніх: ходять бояни невідомі комун і співають вечірню молитву, коли жевріє свіча загірного сонця: — Слава в верхів’ях революції і на землі радистів!”

І сам, і голосами своїх молодих героїв Хвильовий співав псалми революції. Навіть маленький “мурал революції” товаришка Жучок (чи не найоригінальніший “український” внесок Хвильового в світовий іконостаз героїв революції) інстинктивно відчуває оту безмежність стихії волі:

“Вся революція без гудзиків, щоб було просторо, щоб можна розправитись, зігнути вільно на всі легені, на всі степи, на всі оселі... — На весь світ!”

Не позбавлений інтелектуальних інтересів юнак Юрко поривається з Донеччини “за кордон революції роботи”. Юркові не пощастило, трохи припізнівся. Героїчний похід Червоної армії на допомогу Бела Куну захлинувся на “контрреволюційному” Прикарпатті, а блискучий рейд кінноти

Будьонного під кличі “Дайош Варшаву!” скінчився катастрофічним “чудом на Віслі”. І питання: “Коли в Румунії буде революція?” — так і розтануло в повітрі. Може, тому Юрко й опинився на заводі. “Чого мене не пускають за кордон? — ремствує він. — Я ладен зробити замах хоч на самого Пуанкаре. Я родився для вибухів. А на заводі я теж не можу — тут треба марудної праці, а я не можу. Я досі почуваю гармати...” (1, 177).

Тут Хвильовий торкнувся важливого психологічного феномену, характерного для людини багатьох суспільств, а надто тих, де вона має соціального простору для само-

Микола Хвильовий: «АЗІЯТСЬКИЙ РЕНЕСАНС» І «ПСИХОЛОГІЧНА ЄВРОПА»

реалізації: тоді вона поривається в зовнішній світ — когось визволяти, кудись нести революцію, звідкілься розпалювати світову пожежу.

Але ж... “на весь світ” революція не пішла, а вдома її “з’їли сукини сини”. Отож учорашнім героїчним революціонером залишилося царство сірості й нудьги, в якому густо посялися квіти зневіри, розбрату й морального дегенератства. “Дехто з комуністів хазяйствечком обзавівся й будинок збудував”. Це були тільки перші квіточки. Але вже свідок життя-буття партійної еліти, робітників на виллі, Сидір дає своє резюме: “Більшовицька власть, щоб ти знала, не печериця печена. Це значить воля й свобода. Як ти набиваєш собі пельку, то й іншим не перешкоджай. О!” А вчорашній канцелярист пише заяву: “Прошу мене зачислити в кандидати Вашей государственной партії”.

Але не світовою революцією жила Україна. І не тільки принесеною більшовицькою. Вона дихала своїм духом: “Не одна трясюла ніч пройшла, іде, пройде — тисячі, тисячі, тисячі (...). Заспівають, запишуть нащадки: був Приймак і Буденний, і були — тисячі, тисячі, тисячі...” Гримали повстання. Лютували повстанці”.

“Уся Україна повстанська, запорізька. Куди не глянь — усюди бандити. Мабуть, і за цими березами сидять...”, — непокоїться приїжджий у дитячій колонії. Раз у раз чуємо, що село не любить комуністів. А в тифозних бараках думається “велика народна дума: де правда?”

Отже: що це за дивна земля, де серед провінційної нудьги народжуються світові мрії, в тій же нудьзі й згасаючи; де село сьогодні йде за “більшовиками” (“...Був я в партизанах. Ще з Махном ходив, а що до чого й досі не добрав. Така вже вдача: як вип’ю пляшку, то й за власть совітів. Більшовиків пода-

вай — і квит”), а завтра вистрілює “комуністів”; де місто ховає “в своїх завулках криваві легенди на сотні років”; де глухо вирує непокірливість, загрожуючи втопити в таємничому хаосі уявну історичну раціональність?

Ось тут і звучить у Хвильового: “Азія”.

“...Сосни гудуть-гудуть... — Чого так сосни гудуть? — Хуртовина. Вітри.

Ох, ви, сосни мої — азійський край!”

Це пронизливий рефрен етюду “На глухім шляху”, проте цей мотив “несибірської тайги” — глушини й “тоски”, але й грізної невідомості, зачаєної світової несподіванки — чується і в багатьох інших творах. Ця, сказати б, готовність до катаклізму закладена в історії:

“...В п’ятому віці — дикім і далекім — від Уральських степів, від Волзьких скель до тихих голубих вод Дунаю: гуни, сармати, германці... І вбив син Мунддука свого брата Бледу. Скажений Аттіла, король гунів.

...Проходили віки. І прийшов глухий вік — XIV. І на невідомих азійських верхів’ях підвелась грізна постать Тамерлана...”.

Зацитувавши цей нібито “фрагмент із забутої і розвіяної поеми “Азія”, автор додає: “Ce nota bene до моєї віри: велика істина

землі: сонце підводиться на сході”.

Здавалося б, ця віра прямо суперечить пізнішій орієнтації на Європу (не кажучи про ортодоксальний марксизм), але, як побачимо, в цьому була своя логіка.

Азія вносить свої барви в картину уявної світової революції, і мірою втихомирення Європи ці барви сприймаються яскравішими та обнадійливішими. Більшовики й підвладний їм Комінтерн дедалі більше пов’язують свої надії з національно-визвольними революціями на Сході. За цих умов Україна стає ніби полігоном, де має бути знайдено й випробувано рецепт поєднання соціальних і національних завдань революції, розв’язання соціальних і національних проблем у їх зв’язку — в дусі комуністичних теорій про соціальне і національне визволення народів. Україна стає важливим суб’єктом впливу на революційний Схід. Це, до речі, одна з головних підстав і мотивів політики “українізації”. Радянській Україні “переводяться” і деякі напрямки дипломатичної діяльності, наприклад у відносинах із кемалістською Туреччиною.

Українська інтелігенція добре розуміла взаємопов’язаність національно-культурного відродження й зовнішньополітичної ситуації. І прагнула максимально використати сприятливу кон’юнктуру. Тим більше, що вона мала вже певні традиції співчутливої уваги до становища колоніальних народів і бачила об’єктивно зумовлену спільність їхньої боротьби із зусиллями українців. Усе це й стояло і за бурхливим зростанням інтересу до Сходу в українській літературі, і за потужним становленням наукового сходознавства в Україні.

Отож ідея “азійського ренесансу” в Хвильового не була якоюсь його власною химерою. І мала не лише мистецькі виміри, на яких ми зупинимося далі. Хоч її полі-

тичного змісту Хвильовий ніде не конкретизує, але що цей зміст був для нього не тільки важливим, а й інтимно близьким, можемо судити з його славетних “Арабесок”, де його велика мрія про “м’ятежну комуни”, про “тихі озера загірної комуни” постає вже не в образі “голубої Савойї”, а в образі “загірної Мекки”:

“...Тихий вечір. Синій вечірній город. Азія. І я цього тут не бачу: ні проституток, ні чорної біржі, ні старців, ні бруду. Я бачу: ідуть квакери — не ті XVII віку, а ці, сповідники світла, горожани щасливої країни. І я вірю, я безумно вірю: це — не квадратура кола, це — істина, що буде на моєму сантиментальному серці. І тоді в молитовному екстазі я дивлюся, як мільйон разів дивився, в далекий димок на курган, де скликає муєдзин до загірної Мекки”. Та власне і сама “голуба Савойя” постає в серпанку Сходу: “Бігли вітри зі Сходу — сторожки й тривожні. І тоді в аулах моєї голубої Савойї стояв гул. Через перевали, з азійського степу, з глухої тайги, летіли: депеша за депешою”.

І далі: “...На сучасність я дивлюся крізь призму легенд Шехерезади. *Libertum arbitrium*... Для епохи великого ренесансу буде характерним строката весна й плебей Велікдень”.

І останні слова “Арабесок”: “Іду. Синій вечірній город. Азія. Б’є годинник. Іду”.

“Арабески” з’явилися друком 1927 року. Літературна, а по суті, політична дискусія навколо європейської тези Хвильового вже ось-ось мала бути остаточно залята шквалом партійного шельмування. Можливо, маємо тут одну з останніх спроб Хвильового трохи змінити ракурс своєї мрії, ухилившись від найдошкульніших ударів офіціозу. Може, було й певне розчарування в ідеї “Європи”: чи випадкове наголошування уявних етичних і естетичних переваг східного світу?

Але тут маємо перейти до ширшого обговорення проблеми “азійського ренесансу” і “психологічна Європа” у Хвильового — як вона стоїть у його публіцистичних концепціях.

Перші публіцистичні виступи Хвильового мали характер листів до літературної молоді, яку він орієнтував на шанобливе ставлення до творчої праці та навчання у справжніх майстрів, хоча б і не віднесених до числа пролетарських, як-от Микола Зеров. Пафос памфлетиста спрямований проти “червоного” неучтва, “безграмотного мішанства” та “рідненької просвіти в вишиваній сорочці і з задрипанським світоглядом”, проти “бойової халтури”, проти “масовізму” і “селозування” пролетарської культури, ідеологом яких Хвильовий оголошував “Плуг”. Принципові розходження з “Плугом” фігурально подано так:

— Зеров чи Гаркун-Задунайський?

— Європа чи “просвіта”?”.

(Гаркун-Задунайський — у цьому випадку не реальна постать із “малоросійських труп” кінця XIX — початку XX ст., а створений Винниченком узагальнений образ претензійної безкультурності й провінційності. І “просвіта” — не

конкретна культурницька структура, а традиція обмеженості й не-смаку).

Хвильовий категоричний: “Для пролетарської художньої літератури без всякого сумніву корисніші — гіперболічно — в мільйон разів радянський інтелігент Зеров, озброєний вищою математикою мистецтва, ніж сотні “просвітян”, що розуміються на цьому мистецтві, як “свина в апельсині”, що на сьомому році революції раптом зробилися революційніші від самого Леніна, і тепер виступають по різних радянських журналах з “червоними” фразами під прізвиськами якогось “ця” чи “енка”.

Опоненти заперечували: звідки ж візьмуться ті “талановиті” й “геніальні”, якщо не буде масового руху за освіту й культуру, якщо не буде терплячої роботи зі здібною літературною молоддю? Сергій Пилипенко, керівник “Плуга”, закидав Хвильовому та іншим “олімпійцям”, “академікам” зневажання літературного молодняка, його потягу до творчості та нерозуміння завдань і масштабів культурної революції, культурного піднесення країни, селянства зокрема. Трохи раші в цьому й було, але ще більше було неготовності до тих високих критеріїв — щодо змісту, естетичних, інтелектуальних, — що їх висували Хвильовий та “олімпійці” з “Гарту”, а потім “академіки” з ВАПЛІТЕ. Ось як, наприклад, розумів справу один із інспіраторів дискусії Гр. Яковенко: “...Старі літератори (не лише віком) і нові письменники з високорозвиненими інтелектами (це, певно, іронія. — *Авт.*), далекими від завдань часу, повинні мати при пролетарській літературі місце референтів, технічних радників, яких треба використовувати, головним чином, для оволодіння формою, а не змістом. Зміст — життя, а життя сам пролетаріат творить і не може його не відчувати. Таким чином, ідеологічними суддями вони бути не можуть. Ця справа їх не торкається”.

Схожі настрої панували серед тієї маси графоманів, що посунула в літературу, надихаючись принципом: не святі горшки ліплять. Тож можна зрозуміти сарказм, із яким Хвильовий випишував збірний образ войовничого літературного провінціала “енка”. І можна зрозуміти, чому його памфлети справили враження свіжого вітру, що уірвався в тяжку задуху.

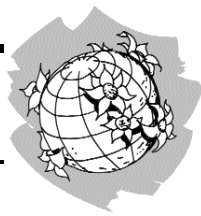
Здавалося б, ішлося про справи професійної кваліфікації. Але дискусія зразу ж почала виходити на політичну орбіту. Хвильовий сам дав для цього влучний привід — своєю дилемою: “Зеров чи Гаркун-Задунайський?”; “Європа чи “просвіта”?”

Що молодим письменникам треба вчитися — погоджувалися всі. Але як вчитися і в кого? Хвильовий своє сказав. І зчинив бурю.

Чому далеко буржуазна Європа, а не близька й рідна більшовицька Москва? Чому європейська культура, а не російська? Хвильовому закидають антиросійськість, русофобію. Але він не був русофобом, добре знав російську літературу, і вона посідала не останнє місце в його інтелектуальному арсеналі. Але він гостро відчував небезпечну асиметрію в українсько-російських культурних відносинах; панування російської культури в Україні закріплювало її, України, колоніальний статус, і за цих умов однобічна орієнтація на російську культуру оберталася епігономством, позаничтвом і мавпуванням. Це стало свого роду національною традицією.

Далі буде.

● Іван ДЗЮБА
академік НАН України

ЖОВТЕНЬ У КУЛЬТУРНОМУ ЦЕНТРІ УКРАЇНИ

ко і Михайло Грушевський біля витоків української державності". Програма недільної школи розроблятиметься спільно з ученими АПН України для того, щоб у майбутньому запропонувати її для всієї української діаспори в Росії. Розпочався також новий навчальний рік на курсах української мови, що давно працюють у Центрі.

9 жовтня на нашій сцені з великим успіхом виступив знаний у всьому світі художній колектив — Київський юнацький хор "Щедрик" під керівництвом Маріанни Сабліної. Цей дитячий колектив гастролював у багатьох країнах світу, був удостоєний співацької під час аудієнції у Папи Римського Івана Павла II, а незадовго до приїзду в Культурний центр хор узяв участь у недільній молитві "Ангел Господній" у літній резиденції Папи Римського Бенедикта XVI. 19 жовтня — концерт фортепіанної класичної музики. Твори Л. Бетховена, Ф. Шуберта і Р. Шумана виконував лауреат міжнародних конкурсів Михайло Мішин.

Великий інтерес викликала презентація книги "Убієнням синам України. Сандормох", що вийшла цього року в Петрозаводську. Упорядниці книги, голова Карельської республіканської громадської організації "Товариство української культури" Лариса Скрипникова розповіла, що в урочищі Сандор-

мох поблизу міста Медвежогорськ на місці страти 1937 року в'язнів українців у серпні цього року було відкрито національний пам'ятний знак — кам'яний хрест. Відомий російський правозахисник, президент Академії соціально-правового захисту Юрій Дмитрієв познайомив присутніх з унікальними документами про масові поховання репресованих. Український поет із Москви Віталій Крикуненко прочитав свою поему "Сандормох", написану після відвідин урочища.

27 жовтня, після завершення презентації дивовижних гобеленів Людмили Жоголь, ми, разом із Херсонським земляцтвом, відкрили в Центрі унікальну виставку художньої фотографії Василя Климова "Асканія-Нова — земля заповідна". Відбулася також презентація його однойменної книги, в якій розповідається про історію створення зоологічного парку, ботанічного саду, про живі скарби заповідного степу. Художня фотографія Василя Климова не тільки відтворюють неповторну красу флори й фауни таврійського раю, а й закликають до збереження всього суцільного на нашій планеті.

У Центрі відкрито експозицію нових українських книг. До речі, серед наукових видань чільне місце займає фундаментальна монографія академіка Івана Кураса "Етнополітологія. Перші кроки становлен-

ня". Іван Федорович відвідував Культурний центр України в Москві й постійно співпрацював із нами, був ініціатором проекту "Диалог", присвяченому українсько-російським науковим зв'язкам. Світла пам'ять про відомого вченого й прекрасну людину залишиться в нашому колективі.

Традиційно демонструвалися відеопроекти, зокрема до Дня українського козацтва пройшов художній фільм "Козак Мамай" (сценарій і постановка Олеса Саніна). Із цікавістю глядачі сприйняли новий документальний фільм "Між Гітлером і Сталіним" режисера Святослава Новицького, знятий Українсько-Канадським дослідно-документальним центром. 25 жовтня відбувся черговий Український музичний салон.

Культурний центр розширює свою участь у наукових конференціях, у тому числі міжнародних. Цього місяця заступник начальника відділу інформації і діаспори Людмила Мельник виступила на Міжнародній конференції в Києві "Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі" з повідомленням "Українська мова в діаспорі на прикладі Російської Федерації".

Окремо скажу про участь автора цих рядків у Міжнародній науковій конференції "Андрій Бєлий у світі, що змінюється", яка реконструктивно демонструє розмаїття наших наукових і культурних зв'язків у Москві.

Конференція була проведена Комітетом з культури м. Москви, Державним музеєм О. С. Пушкіна, Меморіальною квартирою Андрія Белого за участю Державного літературного музею, Російського державного архіву літератури і мистецтва, Культурного центру України в Москві. У конференції взяли участь учені з Італії, Великобританії, Німеччини, США, Швеції, Швейцарії, Фінляндії, Японії.

Моя доповідь на пленарному засіданні цієї конференції називалася: "Михайло Грушевський: «Я оснувався в Москві, Арбат, 55»". Річ у тім, що царський засланиць Михайло Грушевський у вересні 1916 року—березні 1917 року мешкав на Арбаті, в будинку, де народився і чверть століття жив Андрій Бєлий. Ще на початку цього року ми створили в експозиції Меморіальної квартири Андрія Белого окремий стенд про Грушевського, який отримав високу оцінку академіка Миколи Жулинського. Втім, виголошена на конференції доповідь друкується в цьому числі "Слова Просвіти".

У такому напруженому ритмі працює Український дім у Москві.

- **Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО**, генеральний директор Культурного центру України в Москві, доктор історичних наук

У жовтні в Культурному центрі вперше відкрилася недільна школа, що допоможе юним москвичам засвоїти знання з предметів українознавчого циклу, зокрема історії України та природознавства. У школі передбачається повне заглиблення дітей в українськомовне середовище. Курс української мови та літератури читатиме доцент Московського лінгвістичного університету Людмила Королевич. Музику викладатиме заслужена артистка України Олена Кухта. На перших уроках діти вивчатимуть Державний Гімн України. Заняття розпочалися з теми "Тарас Шевчен-

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ: «Я ОСНУВАВСЯ В МОСКВІ, АРБАТ, 55»

Виступ генерального директора Культурного центру України в Москві Володимира Мельниченка на Міжнародній науковій конференції "Андрій Бєлий в изменяющемся мире" (Москва, 26 жовтня 2005 р.)

Культурний центр України знаходиться на Старому Арбаті, 9, за кілька сотень метрів від Меморіальної квартири Андрія Белого, тобто, кажучи його словами, "у межах арбатського світу". Не сумніваюся, що арбатство, розчинене в крові, незримо присутнє на вашому науковому форумі й робить його особливо привабливим і неповторним, відкритим для найнесподіваних тем і виступів.

У всякому разі, можу вас запевнити, що нішня наукова конференція вперше об'єднала два великих і, здавалося б, несумісних імені — Андрія Белого та Михайла Грушевського — видатного українського історика й літературознавця, академіка, громадського й політичного діяча, батька української державності, першого президента України.

Для цього є вагомий привід. Восени 1916 року, перебуваючи в царському засланні, Михайло Сергійович Грушевський завдяки клопотанню Російської академії наук переїхав із Казані в Москву й оселився на Арбаті. До речі, першим у Росії написав про це видатний арбатознавець Сигурд Оттович Шмідт, який щойно вітав нашу конференцію. В одному з листів Грушевський повідомляв: "Я осів у Москві, Арбат, 55, кв. 8 (ріг Денежного)". За десять літ до цього з квартири № 7 в будинку Рахманова з'їхав Андрій Бєлий. У нього читаємо: "Пам'ятається колишній Арбат: Арбат минулого... біля Денежного — будинок Рахманова... У ньому народився; у ньому двадцять шість літ проживав".

Ми маємо можливість заторгнути цю тему завдяки дружнім творчим зв'язкам між Культурним центром України та Меморіальною квартирою Андрія Белого, Державним музеєм О. С. Пушкіна.

Отож із 11 вересня 1916 року по 11 березня 1917 року, тобто рівно півроку, Михайло Грушевський, незважаючи на гласний нагляд поліції, провів у Москві велику наукову, видавничу та громадську роботу, писав знамениту "Історію України-Руси", переступив рубіж свого 50-ліття. Він залишив маловідомі спогади про будинок № 55 і старовинну вулицю, яку назвав "одною з великих московських артерій".

Перш за все, Грушевський помітив духовну адресу будинку Рахманова: "На розі "Денежного переулка", між двома церквами..." Про які храми йшлося? Найближчою до будинку була церква Життєдайної Трійці на перетині Арбату і Денежного. Про неї писав Андрій Бєлий: "Тут і Трійце-

Арбатська церква з церковним двором, навіть садком, витягнутим доріжкою в Денежний..." Друга церква — Миколи у Плотниках — стояла на Арбаті за сажною кроків від будинку № 55. Її золоті куполи закарбовані в хрестоматійно відомій картині Василя Полєнова "Московський дворик". До речі, духовними доміантами Арбату були тоді три церкви святого Миколи — Миколи в Плотниках, Миколи на Пісках і Миколи Явленого. Не випадково Бєлий писав: "Сам Арбат — що, коли не Миколина вулиця?"

Давно прийшов час глибше вникнути в ці слова видатного арбатця, котрий і ввів в історичний ужиток ці поняття — "арбатець" і "арбатці". Бєлий розглядав Арбат не тільки як географічний, а й як культурний, духовний простір, назавжди зафіксувавши терміни "арбатський світ" і "старий Арбат".

Усі Миколині церкви були безжалюно зруйновані на початку 30-х років минулого століття, і це ознаменувало крах Старого Арбату.

Грушевський чітко називав свою адресу: вулиця Арбат, 55. Однак у всіх поліцейських документах записано: "Грушевський проживав у домі № 32 по Денежному провулку". Ця адреса також узятя не зі стелі. Саме під цим номером будинок офіційно числився у Пречистенській частині міста. Між іншим, і зараз, коли йдеш по Арбату від Смоленської площі, то бачиш майже поряд, але по різні боки будинку дві таблички: "Арбат, 55" і "Денежний, 32". До речі, архіви свідчать, що в кінці XIX століття будинок Рахманова мав № 65 по вулиці Арбат і № 40 по Денежному провулку, а на рубежі століть будинок числився під № 40 по обидва боки. Нинішню нумерацію введено на початку 1914 року. В цей час у будинку мешкало ще дві сім'ї, згадувані Бєлим: Вигодчикови та Соловйови, а також Бугайови.

Михайло Грушевський залишив опис квартири № 8, у якій винаймав дві кімнати: "З вузького коридорчика двері вели у просторий кабінет із двома вікнами, з нього двері до другої кімнати, яка не мала окремого виходу до коридору; я мешкав у кабінеті, який служив зарозом нашою їдальнею, Марія Сильвестрівна з Кулюною в другій кімнаті..."

Помешкання, таким чином, було доволі можливе — особливо як здоров'я і погода давали змогу ходити на обід і за провіантом..."

За словами Грушевського, "сім'я годувалась дуже лихо", тому в грудні 1916 року він відправив дружину і доньку в Київ, а сам про переїзд

Відкриття меморіальної дошки М. Грушевському 22 серпня 2003 р.

до Москви написав у листі до Петра Стебницького: "Усе-таки зміна на краще, хоч боком з скоком вийшла ся переміна..."

Цікаво, що з вікна свого кабінету Грушевський закарбував Арбат воєнного лихоліття нарівні з відомими письменниками Борисом Зайцевим і Михайлом Осоргіним. У Зайцева: "І йдуть полки униз по Арбату, на Дорогомилово, а повертаються у вагонах санітарних..." Грушевський, у свою чергу, писав про "неустанний рух військ, що їх відправляли на фронт, і транспортні ранених і інвалідів, котрих привозили з фронту".

У Москві Михайло Грушевський вів обширне листування, зокрема з Федором Коршем, Сергієм Єфремовим, Олександром Олесем, Олександром Керенським, Максимом Горьким... В Архіві Горького Інституту світової літератури імені О. М. Горького Російської академії наук зберігаються п'ять листів Грушевського, написаних вченим безпосередньо з Арбату. Навіть у цьому академічному інституті не знали, що в листопаді 1916 року Горький відвідав Грушевського в Москві, на Арбаті, 55. Із цього приводу Грушевський писав Горькому в жовтні 1916 року: "Надзвичайно радий буду побачити Вас, Олексію Максимовичу... Телефона у мене в квартирі, звичайно, немає... Якщо незручно буде мені дати знати листом, то скажіть по телефону 2-01-04, де мої сусіди неподалік. І якщо Ви скажете, що

говорить Горький, то вони перенесуть мені те, що Ви скажете..." Потрібно ще встановити, кому з сусідів належав цей телефон.

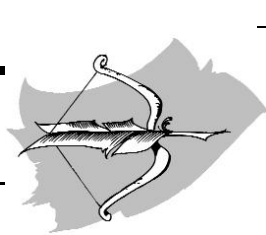
Грушевський згадував, що Горький "дуже симпатично означив свою позицію до українства... таким чином... зустріч наша була справді дружньою". Грушевський і Горький домовилися тоді про створення спільного наукового збірника "Україна і Москва у їхньому духовному житті", підготовка якого була перервана революцією.

Упевнений, що такий збірник потрібно все-таки видати в наш час на рівні сучасних знань. При цьому виразні ознаки спілкування російської та української духовності варто сьогодні розкривати не лише в очевидних хрестоматійних сюжетах, а й в історичних ремінісценціях, віртуальних переплетіннях доль, порівняннях українських і російських інтересів у вивченні духовного життя і т. ін. Скажімо, Андрій Бєлий досліджував поетику Миколи Гоголя, про українського й російського генія писав і Михайло Грушевський. До того ж, він вивчав творчість Л. Толстого, А. Чехова... Однак ці дослідження маловідомі не лише в Росії, а й в Україні. Для їхньої популяризації потрібні спільні зусилля вчених обох країн.

Перехрещення Андрія Белого і Михайла Грушевського на Арбаті було само віртуальним. Вони не були знайомі, у їхніх творах не знайдеш взаємного згадування. Михайло Грушевський був далекий від символізму та від діячів "срібного віку". В свою чергу, те, що було для Грушевського сенсом життя і горизонтом історичної науки, у Белого зустрічається тільки красивою метафорою в "Симфонії (2-й драматичній)": "На горизонті рум'янилася хмара: ніби чубатий запорожець заверв у танці з задертою до неба ногою". Між іншим, упевнений, цей зникаючий образ сподобався б великому українському історичному.

Цікавий факт. Коли в березні 1917 року Михайло Грушевського було обрано в Києві головою Української Центральної Ради, він іще чотири дні жив у Москві. З будинку № 55 Грушевський вийшов 11 березня 1917 року на Арбат і вирушив на Брянський (Київський) вокзал. Вирушив у історичне безсмертя.

Михайло Грушевський був арбатцем недовго. Але й немало для такої великої постаті, як він. У всякому разі, цілком достатньо, щоб увійти в історію будинку № 55 на Арбаті. Тому встановлення меморіальної дошки на його честь могло б стати особливим проявом поваги російської держави до держави української. А ще це було б у традиціях Старого Арбату, що ввібрав у себе все краще з історичної спадщини світової культури. Згадаймо загадкові слова Андрія Белого: "Історія світу: Арбат".

...1830 року археолог Поль Дюбрюкс відкрив біля Керчі курган Куль-Оба. Під насипом виявляється кам'яна гробниця, у ній — поховання царського скіфського подружжя, буквально засипане золотом, безліччю виробів із дорогоцінних металів, прикрашених коштовним камінням. Дюбрюкс, провівши три доби у склепі, пішов на одну ніч відсипатися, залишивши на місці археологічного скарбу поліцейських. Вони, добряче змерзнувши, відійшли погрітися. Уранці археолог повернувся на розкопки і вжахнувся: склеп було пограбовано так, що вивернуто навіть плити підлоги (під ними був тайник зі ще одним скарбом).

Усе знайдене грабіжники переплавили і продали, як золоті злитки. Врятувати вдалося лише кілька безцінних речей, які потрапили до музеїв. Зокрема золоту бляху у вигляді оленя, яка прикрашала щит скіфського царя.

Це пограбування — перший зафіксований документально вияв "роботи" мародерів, прозваних "щасливчиками", котрі упродовж віків, починаючи ще з єгипетських пірамід, грабують давні поховання, продаючи знайдені цінності.

...Сьогодні цей потворний бізнес розрісся у Криму до нечуваних масштабів. Найбільш організовані групи "гробкопачів" зосереджені в Керчі, Севастополі та Сімферополі, де є навіть мафіозні ринки, на яких нишком або майже відкрито продають сотні речей, добытих у давніх похованнях. Щороку, навіть попри зусилля СБ і міліції, кількість незаконних розкопів збільшується. Часом стародавні могили розривають навіть бульдозерами. На півострові, знайомому у всьому світі як "музей під відкритим небом", є чимало місць, де, скільки сягає око, грабіжницькі відвали буквально всіяні потривоженими, викинутими на поверхню людськими кістками.

Спеціалісти, котрі знаються на історичній контрабанді, добре усвідомлюють, що нелегальна торгівля унікальними старожитностями не менш прибуткова, ніж наркобізнес. Тому "старанними" кримінальних професіоналів повняються антикварні крамниці й салони, найпрестижніші й напівлегальні та електронні аукціони, приватні колекції. Дійшло до того, що вже навіть видаються буклети "знайденого" в Криму.

Те, що вилучає митниця, — крапля в морі. Справжні коштовності вивозять тихо, непомітно. Якщо повідомлення про "подвиги" кримінальних антикварів у музеях і церквах уже стали рядовою хронікою, то ми майже нічого не знаємо про зниклі національні скарби, вириті з археологічних заповідників. Вони стали золотухою жилию для злодіїв. Ось стислий виклад одного з останніх (із десятків щорічних) актів. Під час інспектування стану античного могильника на горі Хроні біля села Глазівка на Керченському півострові виявлено понад тисячу (!) грабіжницьких шурфів і ям, виритих навіть із застосуванням техніки. Зруйнованими і пограбованими виявилися понад 120 могил і два склепи. У відвалах знайдено численні фрагменти людських кісток, античних керамічних виробів, синопських і гераклейських амфор, червоноглиняного і чорнолакового посуду — датованих першою половиною IV ст. до н. е.

Що знайшли тут кримінальні

копачі, відомо тільки їм. Інспектори, не маючи транспорту, не встигають навіть фіксувати масштаби руйнації. А Держкомітету з охорони й використання пам'яток історії та культури автономії залишається лише направляти десятки розпачливих паперів про факти брутального пограбування в місцеві органи міліції та Головне управління МВС України в Криму з традиційною вимогою негайно вжити заходів.

Та досягнути чогось в охороні пам'яток, на жаль, вдається дуже мало. А кількість псевдоархеологів невпинно зростає, бо дедалі більше клієнтів, для яких вони копають. Щодня (!) держава має, крім фінансових і моральних збитків, ще й колосальні наукові втрати. Без вороття зникає невідновлювана інформація. Так знищують шари історії, сліди витоків нашої цивілізації. Пам'ятки навки щезають із наукового обігу, збіднюючи

аналогічна ситуація на території Керченської міськради, де грабунки старожитностей стали справжньою пошестю. Випадки викрадень ряснішають на території Алушти й околиць Сімферополя, Ленінського, Кіровського, Білогірського й Чорноморського районів. Факти свідчать: сьогодні практично не лишилося жодного місця на карті півострова, де б не наслідили псевдоархеологи. Давно з'ясовано й те, що цінності Криму відкочовують на підпільні ринки Російської Федерації, а звідти — до дальнього зарубіжжя. Причому найбільшціше нині вражається тавро-скіфська епоха — найменше вивчений пласт нашої історії, попри те, що він найвиразніше виявляє процес формування кримського етносу, Тавроскіфії, Малої Скіфії...

А що ж Держкомітет автономії з охорони і використання пам'яток історії та культури? Він

але "гірка" існує. Чи це не доказ потреби об'єднання структур правоохоронних органів, чи не доказ шкоди від роздрібності сил різних підпорядкувань?

Хоча дещо вдається зробити вже сьогодні. Почала припиняти потік археологічних цінностей нова інструкція, затверджена Головним управлінням юстиції Криму Мін'юсту України. Нею нарешті відрегульовано консервацію місць розкопок і обов'язкову здачу знахідок у місцеві державні музеї-заповідники. Нині всі археологічні експедиції (а їх щосезону буває на півострові щонайменше півсотні) підзвітні кримським колегам. Тепер фахівці автономії нарешті контролюють і російські експедиції, які донедавна вивозили все, що їм заманеться.

За даними спеціалістів Кримської філії Інституту археології НАНУ, досі на півострові щороку розграбовується понад 200 (!) ан-

совими затримання зловмисників працівниками СБУ, які впритул зайнялися цією проблемою.

Доводиться боротися і з тими, хто знаходить, розкопує археологічні пам'ятки, а потім їх знову зариває. Приміром, у Балаклаві на місці давнього римського храму вирішили спорудити торговельний центр, для цього вирішили ділянку культурного шару залити бетоном, незважаючи на те, що ця зона входить до складу національного заповідника "Херсонес Таврійський". Схожа історія повторилася в Партеніті та кількох прибережних селищах під час будівництва санаторіїв.

Особлива тема — стан справ у південно-західній частині Сімферополя, яка раніше пильно охоронялася, де завжди було людно від екскурсій. Тепер тут гаражі. Царську гробницю зруйновано, в античних підземеллях і склепах зірвано замки, вся територія колись надійно огороженого Неаполя Скіфського стала звалищем сміття. Справи не поліпшуються, хоча вже минуло доволі часу відтоді, як до парламенту і колишнього президента України неодноразово зверталася група науковців і громадських діячів українських товариств півострова з проханням "ужити термінових заходів для врятування Неаполя Скіфського, відновлення тут археологічних досліджень та експозицій для відвідувачів. Відродження цієї та інших історичних пам'яток, включення їх до туристичних маршрутів дозволить перетворити туризм у високорозвинену й прибуткову галузь економіки". Єдиною сенсацією, яка відбулася на давньому городищі, стало не наведення порядку, а випадкова знахідка мармурової плити в районі головних міських воріт Неаполя Скіфського, напис на якій повідомив про попередника знаменитого правителя держави скіфів Сцилура — царя Аргоса, і на десятиріччя, як засвідчили археологи, визначив основні проблеми дослідження цього царства. Останні розкопки тут виявилися не лише вдалими для дослідників минувшини, а й вражаючими за кількістю знахідок і наукових відкриттів.

Нарешті активізувався й Держкомітет з охорони і використання пам'яток культури спільно з працівниками СБУ, щоб зупинити шалену навалу т. зв. "щасливчиків" — гробкопачів, які нищать археологічні цінності. Це дає надію, що скарби нашої історії вже не так рясно потраплятимуть до рук кримінальних ділків, а стануть надбанням музеїв і виставок коштовностей колишніх епох.

Кримська земля щедро віддає скарби поколінь, не цікавлячись, до кого вони потраплять. Археологи в Балаклаві знайшли святилище римського часу світового значення. Не менш цінними були розкопки на городищі Німфей, де знайдено велику кількість коштовних старожитностей. Усі вони задокументовані, науково опрацьовані, покладені на надійне зберігання.

Останні перевірки засвідчили, що грабіжники знайшли і викопали значний скарб могильника під Сімферополем, кілька великих втрат фахівці зафіксували в Білогірському районі. Хтось знову погне кримінальний урожай...

Віктор ХОМЕНКО,
Крим

ЧОРНА АРХЕОЛОГІЯ В КРИМУ

Нечуваного розмаху в Криму досягло розкрадання археологічних коштовностей. Брутально й майже безкарно орудують професійні злодії, вигрібаючи з унікального півострова, ніби зі старовинної скрині, розмаїті історичні пам'ятки багатьох віків, народів і племен. Фахівці переконані: протягом року за кордон вивозиться щонайменше на 50 (!) млн. доларів раритетів. До того ж, старанно підрахована професійними археологами цифра — неофіційна. Реальні масштаби втрат безцінного національного багатства світового значення, вочевидь, набагато більші.

вселюдське знання про коріння нашого національного й генетичного древа.

До безцінних пам'яток півострова пожадливо тягнуться руки кримінальних "археологів", поінформованих не гірше за науковців, оснащених краще від професійних археологів, до того ж — озброєних. Їхня активність щороку збільшується. Приміром, у Бахчисарайському районі пограбовано вже 90 % стародавніх могиль-

може небагато. А вже штатні працівники й регіональні інспектори — звичайні держслужбовці з відповідною платнею, озброєні лише знаннями з історії та археології. Але навіть їх щороку скорочують, а діяльністю їхнього керівництва... зайнялися правоохоронці.

Який же вихід? За нинішніх умов — це об'єднання навколо Держкомітету в справі захисту коштовностей півострова усіх правоохоронних органів: СБУ, міліції, митниці, органів прокуратури. Останньої — обов'язково, бо навіть упіймані на місці кримінальних розкопок злочинці виходять сухими з води. За весь час існування Держкомітету автономії вдалося засудити лише одну (!) групу копачів, пійманих, як кажуть, на гарячому.

Заважає спільним діям охоронців старожитностей і розділення органів влади та правоохоронних органів: СБУ, міліції, митниці, органів прокуратури. Останньої — обов'язково, бо навіть упіймані на місці кримінальних розкопок злочинці виходять сухими з води. За весь час існування Держкомітету автономії вдалося засудити лише одну (!) групу копачів, пійманих, як кажуть, на гарячому.

тичних і середньовічних пам'яток поховань, із яких викрадають цінностей щонайменше на 50 млн. доларів. Триває мода на орлинової пражки воїнів і боспорські монети, цілий скарб яких нещодавно було випадково знайдено під Феодосією. Те, що їх викупив місцевий музей грошей, — велика удача для краєзнавства. Обнадіює й те, що почастішали затримання самодіяльних археологів. Зокрема на Усть-Альмінському скіфському городищі біля села Піщаного у гробкопачів вилучено майже 100 виробів значної історичної та художньої вартості. Попалися правоохоронцям на місці злочину й грабіжники скіфських могил під селом Суворово. Щоправда, вони вже встигли вирити біля півсотні шурфів, скарби з яких зникли безслідно.

За кордоном є навіть каталоги кримських старожитностей, де вказано конкретну ціну знайдених коштовностей. Наприклад, срібні пражки готських воїнів, прикрашені гранатами й агатами (точно такі, які було вкрадено з сімейного склепу так і не покараними працівниками лісництва у кількості 200 одиниць), коштують 2200 доларів кожна.

На щастя, нині вже стають ма-

ПО СУБОТАХ І НЕДІЛЯХ

Вали Вітачевої фортеці відбиваються в сучасному рельєфі

Вітачів. Краєвид із гори Красухи

Трипільля позаду, і час готуватися до нових вражень, що чекають у Вітачеві. Проте "лікнеп на трьох полях" не відпускає, доки не дійдемо до спільних висновків. Наш туристичний гурт виявився національно розмаїтим, як і країна в цілому. А висновки виходять на диво однакові.

"Угорі" робили і роблять вигляд, що шукають "об'єднавчі точки дотику". А якщо таке справді існує, то впритул не бачать. Від Дніпра до Карпат із-під чорноземів, які годують усіх нас без винятку, красномовно визирають на археологічних розкопах тисячі очей, намальованих на "битих горщиках" фантастичною спільнотою наших попередників. Це наша спільна цінність. Зазирніть у ті очі якомога глибше, прийшовши до музею. Ви побачите витюки головного, чим живе й сьогодні: хліборобство, справжній дах над головою, одяг, реманент, прагнення до творчості та його дивовижні результати. Ви не побачите зброї для вбивства собі подібної людини, ви не знайдете (як, наприклад, у суспільстві шумерів) вихвалання кривавими війнами на повне знищення сусіднього міста чи держави. От вам і об'єднує спільне коріння. Так, так, і ще раз — так, давньоромейська трипільська цивілізація України!

Емоції вичерпано, і віддаємося повністю до рук терплячого гйда. Він розуміє, що відбулося, оскільки пережив подібне. Зараз Олег Віталійович пропонує зосередитися виключно на добі Київського князівства. Завдання: пошукати в пам'яті що-небудь про літописний Вітичев (так він тоді називався), згадуваний неодноразово в історичних записках Х—XII століть. Оскільки шукати марно, слухаємо підготовчу оповідку з посиленою увагою.

Бердник. Наріжний камінь Української Духовної Республіки

МІСТО "ТРИ В ОДНОМУ"

Якби пісенний рядок "с чого починається Родина" стосувався громадянина будь-якого поселення чи міста Київської Русі, відповідали б скрізь однаково: "Починається Батьківщина з добрих укріплень". Найуразливішими були південно-східні кордони на межі з половцями. Саме тут і побудували дуже цікаву систему захисних споруд по лінії Вітичів—Ржищів—Балико—Щучинка. Вітичева фортеця, унікальна з огляду фортифікаційної майстерності, пильнувала важливий стратегічний пункт — брід на Дніпрі. Він слугував ворітьми для навал із Третього Поля. У разі загрози розпалювали вогнище на сторожовій вежі. Її звели на кручі при оберті Дніпрового річища. Тому вогонь бачили і в Києві, і в прилеглих поселеннях. Попереджене військо Монаха, наприклад, розгромив 1085 р. половецьку навалу під стінами Вітичевої фортеці.

Крім того, візантійський імператор Костянтин Багрянородний пише про Вітичев як про великий порт на Дніпрі. Є також підстави вважати, що тут працювала найбагатша на Подніпров'ї митниця. Археологи встановили, що тогочасними монетами — англійськими, німецькими, польськими — вітачівська земля засіяна, як ніде. Цікаво, що візантійських монет знайдено найменше. Отож теперішнє невелике дачне село Вітачів — це одне зі значних колишніх міст, і воно виконувало три важливі для Київського князівства функції — захисну, торгову, митну.

На околиці Вітачева виходимо з автобуса. Прямуємо, як обіцяє гід, до чудового майданчика на верхів'ї гори Красухи.

З нього найкраще оглядати залишки захисних споруд.

"Чудовий майданчик" дістається важкувато: спочатку йдемо вузькою дорогою поміж пагорбам, а та доріжка — з бездонного шару тонкого пилу. З кожним кроком він підлітає все вище, і уявіть собі картину — назустріч із куряви вириває легковушка... Як розминалися з нею 42 туристи, ніколи не забути. Далі крутий підйом поміж щільними заростями. Ми вже були на межі бунту. Проте як дісталися невеличкій маківки гори Красухи, сваритися з гідом перехотілося — такі відкрилися красоти з усіх боків. Без власних коментарів пропонуємо лише фотознімки.

А гід веде своє під клацання фотокамер. Ще в XIX столітті тут чітко проглядався подвійний вал, який далі вгору йшов по периметру чотирикутного городища. Встановлено, що його будова почалася з кінця X—початку XI ст. за часів Володимира Святославовича. Досліджена цікава кутова башта "Слух". До речі, збудована саме за давньотрипільською технологією: поєднанням дерев'яної основи з ґрунтовим, тобто глиняним, покриттям. Між поверхами башти прокладалася ґрунтова засипка. Нижче першого поверху дослідники розкопали в корінних породах врізану будівничими яйцеподібну порожнину 2x1,5 м. Вона працювала як резонатор, що миттєво реагував на, скажімо, спробу підкопу.

Кріпосні стіни Вітичево-міста також надзвичайно своєрідні. Їх створювали збудовані впритул зруби заввишки 3,5—4,5 м. Ширину визначала функція конкретних будівель: у більш широких були військові вартові, а вузькі, що з ними чергувалися, обов'язково заповнювалися ґрунтом. Захищало споруди від пожежі суцільне глиняне покриття.

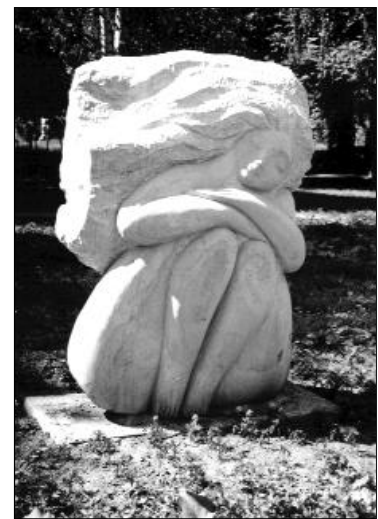
Далі дізнаємося, що Вітичеві оборонні будівлі як модель повторюють по всій лінії захисної системи, включаючи знамениту грандіозну Чучинську фортецю в Балико-Щучинці. На жаль, при зведенні сучасного меморіалу пам'яті полеглим воїнам Другої світової війни сама Чучинська давньоруська фортеця майже цілковито зруйнована. Що не доробила монгольська навала, зробив радянський вандалізм. Меморіал сам по собі вражає чудовий, геніально розроблений і здійснений, але... Де ж пам'ять і пошана полеглим воїнам Київської Русі?

"Відпрацювавши об'єкт", ідемо на протилежний кінець Вітачева, на жаль, не обминаючи тої самої пилочки. Та сприймаємо її вже як колоритну ложку дьогтю в діжці чудових вражень. Що покажуть за-

раз? Чую, що прямуємо до мрії не-

забутнього Олеса Бердника. Дорога все більше вражає краєвидів (фотосвідчення додаю) приводить до квітучого плато над Дніпром. Дерев'яна капличка (не обмашена глиною), три камені з написами. Подалі — вітрячок, круглі копи свіжозібраного сіна. Чомусь пощільнює в серці, відчувається особлива енергетика...

Капличка та камені — це наріжні матеріалізовані предмети мрії

Ржищівський Парк трипільської культури

Бердника з однодумцями про побудову Української Духовної Республіки. Не зламана таборами талановита письменницька душа залишилася тут і дається нам взнаки енергетично, щоб ми йшли за його мрією. Щоб не зупинився поступ від гуманної Трипільської доби до майбутнього земного раю. Чи дійде туди Україна?..

РЖИЩІВСЬКІ ДИВА

Чого не робить столиця, те роблять свідомі люди в глибинці. Матеріальний свідок, яким є трипільська спадщина, дивує, зацікавлює, викликає дискусії. Такого ніде ще немає, і воно — це ржищівський Парк трипільської культури. Знову ж таки пропонуємо, хто не встиг побувати тут, погляньте власними очима, що тут на вас чекає.

На запропонованих світлинах — мистецька галерея буквально "проти неба та землі". Вона презентує, з одного боку, роботи народних майстрів товариства "Коло-Ра", тобто у відповідному масштабі реконструкції керамічних жіночих фігур із різних археологічних розкопів України. З іншого боку галереї поставлені дуже романтичні жіночі скульптури різця майстрів зі Спільки художників України. Вони

ніби узагальнюють ідеальні уявлення поєднання жіночності та материнства Трипільської доби та сучасності.

Якби ми приїхали трохи раніше, то були б учасниками колоритного дійства, започаткованого 2003 р. На свято Івана Купала відбуваються цікаві дійства, стрижнем яких є трипільська культура. Уявіть молодих дівчат і жінок (студентки й викладачки зі Ржищева і Переяслава-Хмельницького) у сукнях своєрідного покою, прикрашених трипільськими орнаментами. Зачіски в декотрих із них копіюють "витвори трипільських перукарів", що їх можна побачити на знахідках трипільської кераміки.

Під час щорічного фестивалю працюють "трипільські" земляні печі для випалювання кераміки, яку тут можна одразу придбати. Вам також запропонують порибалити, помандрувати на добрячому коні, втамувати спрагу чаєм із чудовим медом, напоями з трав...

Мерія Ржищева, товариство "Коло-Ра", співробітники НАН України мріють про Зелений туризм Київської області й докладають неабияких зусиль для здійснення цієї мрії. Ми вже згадували про суперсучасний "капітальний" путівник Зеленого туризму по Київській області під загальною назвою "Від Трипільської культури до сучасності". Він дає чітке уявлення, хто і

Ржищівський Парк трипільської культури

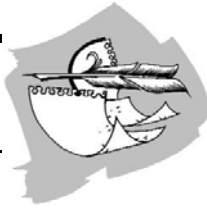
що чекає бажаного відпочити. З адресою і телефонами добре підготовлених приватних господарів. Тож приємного відпочинку.

Не забувайте про "мандрівки вихідного дня", і до наступних зустрічей.

• Людмила ДЕХТЯРЬОВА
Фото автора

Бердник. Капличка задля майбутньої Української Духовної Республіки

Син наймолодшого брата Лесі Українки, "Микося", народився 1909 року в селі Колодяжне, а помер 1990 р. в США; похований у невеличкому місті Пайсейк, штат Нью-Джерсі. Унаслідок перипетій, пов'язаних із Першою світовою війною і революцією в Росії, Волинь опинилася під Польщею. Комічний для Європи, польський "імперіалізм" доби Пілсудського був суцільним макабром для волиняків і галичан. На кожному кроці мусили перепрошувати "вельцешановне панство" не лише за те, що українці такі, а не онакі, а навіть за те, що вони на цьому світі взагалі є, дихають повітрям. Хоча особиста біографія Косача складалася досить спокійно (гімназія у Львові, Краківський університет), був активістом підпільної антипольської організації в Ковелі, членом української військової організації (УВО), яку очолював полковник Євген Коновалець. Засуджений до чотирьох років ув'язнення, Косач примудряється втекти до Праги (слухає лекції в університеті), далі Париж (Сорбонна), Берлін... На другу половину 30-х років минулого століття припадає початок (і, власне, розквіт) літературної діяльності пана Юрія: пише публіцистику, вірші, п'єси і прозу. Працюючи над цією розвідкою, я прочитав чи перечитав усе, що міг знайти в київських бібліотеках, — десь за 2 тис. сторінок, але це хіба що третина того, з чого складається творчий доробок письменника. Дуже мені жаль, що так і не тримав у руках його першої поетичної збірки "Черлень" (1935). Поетичні перлини раз по раз проблискують у його прозових творах: очі — "крилиці, закидані зорями"; "по його клубках воронність тебла срібним іскрінням" (про коня); "скрипка лягла в футляр, як у труну"; "перепічка тверда, як біда"; "її сміх біг низкою ніжного намиста"; "тяжкий день людської ери".

Юрій Косач міг бути впертим, зверхнім, легковажним чи егоїстичним, але завжди лишався талановитим і працелюбним. Вустами одного зі своїх героїв поскаржився: "Пекло, без сумніву, вселило в мою істоту демона, але не обдарувало мене гемонською силою, що долала б усі мої вагання, що допомогла б ставити опір усім слокусам" (Володарка Понтиди. — Н.-Й., 1987). Головними в його житті були Україна і Слово, і жодна спокуса не могла роз'єднати письменника з ними.

ЗЛЕТ

Моє покоління і я сам могли б стати іншими (кращими), якби свого часу прочитали твори закатованих і вигнаних. Якщо хоча б було б вибрати лише двох, то собі — і тодішньому, і теперішньому — я поклав би на стіл "просто українські" вірші Євгена Плужника і "доамериканську" (європейську!) прозу Юрія Косача. Європейський азимут письменника здається мені органічним, як сіль у салюзі. Пишуть: "Косач незрідка взорується на оновлену манеру французької прози". А чом би й ні? У деяких творах відчуваємо тональність Чехова і — особливо — Буніна. Це погано? Але найголовніше — в іншому. Дебютну збірку поезій "Черлень" (1935) Косач видає з присвятою М. Хвильовому; збірку новел "Клубок Аріадни" (1937) безумовно написав той, хто не оминув прози раннього Ю. Яновського; у романи "Еней та життя інших" (1947) бачимо зацітовані вірші Є. Плужника. Косач був суголосний своєму часу, але абсолютно оригінальний письменник, а на думку деяких критиків — навіть "екзотичний" чи "парадоксальний" (я так не вважаю). Маємо взяти до уваги дві засадничі позиції: темперамент і світогляд письменника.

Демонстративний індивідуалізм ("самість") був однією з головних ознак творчості пана Юрія. З першої написаної ним сторінки вважав за потрібне виборсуватися з-під потужної аури Тієї, яка для нас — Леся Українка, а для нього ще й тітка Лариса. Міг і вмів пишатися своїм прізвищем, але насамперед — власним, особистим; марно шукати у творах Косача механічне відлуння чихі-небудь рядків. Три-чотири оповідання з "Клубка Аріадни" можуть прикрасити будь-яку антологію короткої прози. "Еней та життя інших" — класичний роман, поруч із яким спокійно встояти на полиці не зуміли б десятки патентованих нашої критикою "епічних полотен". Про що писав Косач? А про що пишуть усі з часів Гомера? Кохання і зрада, сила чину і сила грошей, війна і смерть... Важить інтонація, внутрішня мелодія, зреш-

творами поетки я написав сценарій "Сім струн" для літературного театру "Слово", який узяла під кри-

ло Спілка письменників України. Невдовзі з'ясувалося, що такі "модерністські" театри СПУ не цікавлять, ба — заважають працювати їм парткоміві. Але кілька вистав таки відбулося в приміщенні лялькового театру (колишня і теперішня синагога). Українську діаспору на ювілейних урочистостях репрезентував Юрій Косач. Кілька разів на репетиціях і виставах я сів поруч із ним, маючи за честь таке знайомство. Заокеанський гість подарував мені збірку своїх віршів "Манггтанські ночі" (Київ, 1966) і лишив автограф на поштової листівці з прекрасним портретом Лариси Петрівни. Панові Юрію було за шістьдесят, мені ще не виповнилося сорок, але нас розділяли не чверть віку, а історична епоха. Крім того, що Косач — небіж Лесі Українки, я — темний "совок" — нічого про нього не знав. Старша людина з хлопчачою усмішкою; усміх піднімає вгору куточки вуст і робить обличчя трішки простакуватим, схожим на теперішнього комп'ютерного "смайлика"; коли усмішка гасне, впадає в очі важкувате підборіддя, а обличчя стає стриманорішучим і гарним, хоча трохи похмурим. Каюся, не запам'ятав кольору очей; це, зрештою, не дивно, бо вони мали (здавалося) два кольори, і не наперемінно, а водночас: один зовнішній, інший — внутрішній; той, прихований, був (мабуть) імпресіоністично зелений.

Портрет Косача (який, сподіваюся, не дуже втратить у газетній репродукції) передував останній книжці, виданій письменником своїм коштом за кілька років до смерті

любою оцей як "інтелектуальну прозу", "психологічний реалізм із романтичним забарвленням", критики кажуть правду, але не всю. Додамо послання на "екзистенціальні мотиви"... І що? Зрештою я зробив відкриття (принаймні для себе): екзистенціалізм з усіма його відгалуженнями закорінений в "Еклезіасті", а "Енея" написав романтик, який — спочатку прочитавши, а після переживши "Еклезіаст" у душі, — романтиком і лишився попри те, що знає ціну марноті марнот. І не кажіть, що романтизм і печаль не є сумнісними, бо їхня нерозривність (незбагненна ні на логічному, ні на почуттєвому поверхах свідомості) творить те, що так пісно називається "феномен людини". Якщо хочете, додатково можемо послатися на двоєдиність Танатоса (смерті-спокою) і Ероса (спраги-кохання); на маргінесах цієї супржї блукають архаїчне декадентство і дебільний постмодернізм. Словом, не читайте Косача, якщо вам не подобається Стендаль.

МАНГАТТАНСЬКІ НОЧІ

У 1971-му виповнилося 100 років від дня народження Лесі Українки. Разом зі своїм другом Г. Маркарчуком (пухом йому земля) за творами поетки я написав сценарій "Сім струн" для літературного театру "Слово", який узяла під кри-

простягнув мені — купи, мовляв, собі сірники. Косач — після павзи — сказав: "Валькірії, знаєте, такі... — окреслив у повітрі щось велике і кругле. — Але їх не можна малювати просто так, як у Рубенса чи Ренуара. Щоб вийшло по-німецькому, їх треба малювати з квадратними щічками". — "А Лорелея?" — запитав я. "А Лорелея — це вже не Вагнер, це для них аномалія". Косач подивився, чи я второпав, про що йдеться, і тихенько засміявся. А я аж так осмілювався, що запитав: "Як вам ведеться в Америці?" — "Маю сина, то мусить іти до війська. В'єтнам... — Пан Юрій довго мовчав і зрештою сказав із такою інтонацією, наче вибачився за свої слова. — Американці шанують лише те, що можна придбати за гроші. Ні європейського сказу, ні європейського смутку вони й задарма не візьмуть".

Америка Косача зламала. Мистецтво — поняття езотеричне. Звідки приходять концепції творчості, чому так, а не інакше, укладається перед художником світ? Чому іноді митець буває такий немичний, безпорадний, а чому зненацька осяє його чудесне відкриття? До США письменник перебрився з Німеччини 1949 р. Мав 40 років за плечима і 40 — попереду. Був амбітний і досвідчений, почувався триггер. Хотів писати. Однак ні тодішнє керівництво українських організацій, ні редакції українськомовних газет не знайшли для Косача роботи. Був лісорубом і маляром, будівельником і вантажником, був прибиральником у готелі і чистив вікна висотних будинків, служив конторським клерком, шукав золото на Алясці, водив баржі в Каліфорнії... Америка вчила тигра "подавати лапу", як учать цуценя. Навчився, але бунтував. І, попри все, писав. У своєму, сказати б, іронічно-бароковому, стилі — п'єсу "Кортез і Безталанна". Як драматург мав успіх у повоєнній Європі, але на Бродвеї таких п'єс не ставлять. Видав дві збірки віршів і три чи чотири товсті романи, написані фахово, але без блиску. Редагував журнал "За синім океаном", спонсорований радянськими джерелами, чим остаточно ізолював себе від української діаспори. 1990 року Косач помер, знесиленний і, так мені здається, сповнений безпорадного шалу. Невдовзі після переселення до США розлучився з дружиною; за кілька місяців до смерті поборалися з пані Євгенією, колишньою мешканкою Дніпропетровська, яка й закрила йому очі. На жалобну церемонію приїхали перша дружина і син, а також внуки Ізидори Косач-Борисової, однієї з трьох Лесиних сестер. Падав сніг, і свіжа могила швидко стала білою, як вічність.

Мертві не вибірають своїх речників. Ще й досі — навздогін — публікуються інвективи покійному — за гонор, за випадкових жінок, яких чи то любив, чи то наймав, за шклянку вина (хоча п'яницею не був і не став). "Все вигоріло, і тільки слимаки повзуть із циферблатом вічності на спинах. [...] Не знав, як полум'я намалювати. Так і вмер, не намалювавши..." Дорікають за юнацьку прихильність до радикальної "донцовщини", за нехтї до участі в "жабомишодраківках" між емігрантськими угрупованнями, за мандрівки в Україну — радянську, бо тоді іншої не було... "Він лежав у Києві хворий на кір, на Жиллянській вулиці, де вікна заслонені від сонця маминою хусткою. Того дня приїхав з фронту батько, привіз німецьку каску з мідяним шпідом, сидів біля нього і читав "Федька-Халамидника". Голос батька був рівний, однаковий, але невимовно любий..." Усе вигоріло, але — як радив один розумний француз — шукаймо в минулому не попіл, а вогонь.

Володимир ВОЙТЕНКО

ДЕНЬ ЛЮДСЬКОЇ ЕРИ

Кортез: Інколи я — хробак сумнівів. Я — профан, я неук, я сумнівна особистість, я звихнена людинка, я іноді — невільник власних жаг, я іноді — закоханий осел. Люблю рапери і фрески Веронезе. Моя вітчизна — увесь світ. Я спав під мостами Парижа, я кунав на площі Росіо в Лісабоні. Я грав на собачих перегонах в Істамбулі. Все це жалісливо, до сліз.

А л ф а р а: Усе ж ви скидається на тигра.

Юрій Косач, "Кортез і Безталанна" (1956)

(роман "Чортівська скеля", Н.-Й., 1988). Посилання на ім'я художника відсутнє; йдеться або про автопортрет (пан Юрій пробував себе у малярстві), або, скажімо, про роботу художника-заробітчанина десь на Монмартрі. Сидимо на репетиції. Режисер і актори, як завжди, навзаєм один одним незадоволені, а під кріслами бігають здоровецькі пацюки. Святе ім'я — Леся Українка, святе місце — театр, а вони — бігають... Пошепки починаю розмову про вірші пана Юрія. Назагал не справив на мене великого враження, але тихенько декламую чотири рядки — з таким задоволенням, із яким сьогодні їх пишу: "Злиняли трави. Жінка, наче крига, // Сріблїла з ганку. Шлях поплив. // Арктичний пес і ластився, і скиглив, // І дїм стояв пустельний серед злив". Косач утішений. "Вам траплялося бувати в Європі?" — обережно запитав він. "У Німеччині... Ну, НДР". Я розповів, як на вулиці в Дрездені попросив у статечного німця припалити цигарку: той виїняв із гаманця якісь пфеніги і

ХАОС

Настійливо довшують ночі
і коротшають сні.
Живеш надією,
що має щось збутися.
А що має збутися?
... Не спиш,
фантазуєш —
і між трьох слів
блудиш.
... Біжиш до вікна
і повагом вертаєш у кімнату,
обережно несучи листя,
щоб не мерзло на підвіконні.
... Все це
трішки дивне —
вітри дикі,
думки стрімкі,
сні полохливі.
... І прокидаєшся злякано,
що прогавив
осені золоту гармонію...

Володимир ПІДПАЛИЙ

КРИК

І ніхто вже не знайде мене —
Із жахом замість очей,
Із болем замість серця.

Навіть люди з Помпеї
Не змогли до кінця померти,
Бо ми їх знайшли, поселили в музеях
І жили бодай цікавістю.

Але я вже помер навіки,
Той, що вирощував квітники пісень,
Що виносив дітям солодкий мед казок,
Що й терплячи — радів світом

(Терпіння — без Батьківщини!)

Вже не можна навіть терпіти,
Бо немає мене
І немає світу —
Тільки біла байдужа трава.

Леонід ПОЛТАВА

*** * ***

Ви, що вбили мене на льоту
Й повернулись у вирій,
Не судіте мою самоту.
Не хитніться у вірі.

Ні повітря, ні сну, ні могили —
Тільки мати навпроти.
І дороги міжзоряний пил
Із варяг до Голготи.

І нічого ніхто не лиша,
Коли падає в небо.
Тільки й того, що вільна душа —
При тобі. Над тобою. Без тебе.

Павло ГІРНИК

*** * ***

Всю ніч ревіло хижим звіром,
А вранці — тиша. Ясно і мороз.
Ці дні так бігли! Бігли до знесили
І — задихнулись.

Так, це їх — такі застигли і прозорі очі,
Село принишло. Тільки до тинів
Та до вишень прив'язані зловіще
Осідлані коні.

Йде, ідуть посеред вулиці, заточуючись,
п'яні,
А біля школи, витягнувши шаблюку:
"Ось кров петровських вільних козаків!"

Біжи ж, біжи, схвильований, додому!
Та на леваді, в чистому снігу,
Така нестерпна і червона рана —

Дні сціпенілі. Дні страшною тиші,
Коли ні жаль, ні гнів ще не прийшли.
І тільки жах — мов крижане повітря...

Олег ОЛЬЖИЧ

*** * ***

Одірвались від днів слова,
В'януть собі по книжках, а у днях —
мов у темному лісі!
Радість у мене нова:
Дощ осінній по стрісі.

Брешете ви, кому ясно усе!
Перед мрією всі ми ниць!
Дні! Який це музей
Дрібниць!

Євген ПЛУЖНИК

*** * ***

Навряд чи ще приїду. Перемерзлі крила
навряд — через поріг — чи ще перетягну.
Спасибі: двері відчинили, хата говорима.
Подякуєм невідгорілому вогню,

який ще світить, і горить, зіниці гріє,
пергу бджолину розсипа на килими.
— Прощай чи здрастуй? — спроможусь я,
недомріє. —
Лиш не сахайся, справді. Я ж — не з Колими.

Я сам із себе. Я свої льоди червоні
із перемерзлих ламаних не обіб'ю,
не наслідую в золотім тихім домі,
тим паче не збрешу щось на предмет:
люблю.

Пір'їни перестукаю свої промерзлі:
хоч не щодня, а все ж літаю, не повзу.
А що дзвінок у двері пізній, півотверзі —
то шпак-електрострум зімітував той
звук.

Володимир ЗАТУЛИВІТЕР

*** * ***

О Боже мій! Така мені печаль,
І самота моя — така безмежна!
Нема — Вітчизни! Око обережно
Обмацує дорогу між проваль.
Ото — мій шлях: повернення чи — не...
Ото — мій шлях: світ за очі. Єдине.
Прости мені, кохана Батьківщино.
О матері, не проклени мене!
Я — геть подався. Шалом. Навманя.
Я — геть подався, стомлений од люті.
Рожеві сопки, кригою окуті,
А понад ними — чорне вороння.
І сліпне вечір. Контур гір — немов
З картону вирізаний — для декору
І вся тобі дорога — вниз чи вгору.
Пішов туди. Пішов туди. Пішов!

Василь СТУС

*** * ***

Ти від вогню. Душа не вбралась в пір'я.
Лише життя холоде на льоту.

З'являються очі на гірке сузір'я,
Завіє попіл стежечку круту.

Чи ти себе впізнаєш по перерві,
Як доля воскресатиме німа?
Усе святе гойдається на нерві,
Який от-от порветься, а трима.

Лиши собі пекельну хуртовину
І як останній, як найтяжчий гріх, —
Ту стежечку круту і не єдину,
Якою ти до матері не встиг.

Павло ГІРНИК

*** * ***

Долінув голос матері. Здалека.
Із пам'яті — з непам'яті сливе,
де обрієм відлуння грозове
поніс у даль захмарену лелека.
Там сонце ще не сходило чи, може,
я стратив день, збудившись
аж на присмерк.
І світ, неначе явлений кризь призму
душі живої, був на вітер схожий.
У вітрі — мить, і океану глибо,
і диво заколисаної тиші.
То мамин голос — від снігів біліший,
ліпив мене з відлунь космічних діб.

Микола ТКАЧ

ПТАШИНИЙ ГРИП

Ластівки відлетіли, і телеграфні дроти над селом знову стали звичайними дротами. Немає нот — нема і музики... Гілля дерев не тримає листя. Його зриває вітер, і воно припадає до землі, наче живе.

Станція Нова Волиця. По перону ходить високий чоловік, від гурту до гурту, й показує фотографію хлопця: він утік із Житомирської тюрми і його бачили десь отут.

Із фото якимось нейтрально, порожньо дивляться очі з-під густих брів — одразу видно: дивиться людина й нічого перед собою не бачить. Запам'яталися тільки брови. І рік народження: 1974. Слідчий додає, що в зека порушена координація рухів, "як іде, то смикає руками і кульгає".

Він переходив від гурту до гурту й показував, як ходить злочинець, накульгуючи й смикаючи плечима. Баби й молодіці похитували головами, наче знають, бачили такого, й енергійно озиралися на всі боки. Їм хотілося видати якусь ексклюзивну інформацію, щоб мільйонер уважно слухав, перепитував, записував, передавав по рації... Але він розчаровано відходив, складав руки в боки, і повертав головою на довгій ший, мов гусак.

Потривожені новиною гурти гули, зливались і переливались, як молекули під мікроскопом.

— Оце отак руками дригає і кульгає на одну ногу, да? Бачила! — уражена раптовим осяянням, бабця кидає клунки й біжить, накульгуючи, до слідчого; за нею підтягуються інші. — Він туди пішов, на Хирму!

Бабця витягнула руку й показує кудись праворуч, де повертає дорога попри старе дерево. На дереві шапкою лежить порожнє лелече гніздо.

— Ну, правильно, там же дачі, в будній день нікого немає!

— Хоч яблуко яке зірве...

— Чи в сарай залізе...

А потім приїхав потяг, і те, що було на пероні, стало вже нецікавим. Там лишився тільки чоловік із фотографією в руці. І здавалося, що нікому на світі більше не потрібен той кульгавий, окрім нього...

У вікні непорушно стояло небо, а під ним усе бігла і бігла золота земля. Біля мене сиділа сива жінка й говорила. Про владу, тоді про виховання олігархів. "Із ними треба благородно, не показувати, наче ми такі самі. Хай собі утікають. А тоді їх буде совість мучить"...

Потім перейшла на своє життя. Здавалось, її програма виконує функцію "пошук", відкриває і читає різні файли, і все ніяк не може чогось знайти. Блмали епізоди з чужого життя, і часом від них аж загойдувало, як від довгої дороги.

—...Вітчм був директором школи. За німців його поставили стерегти дівчат на Германію, зачинили їх у школі і пішли. А він їх випустив, і вони порозбігалися босі по снігу... Тоді відправили його. А він розібрав дошки отут на полу, — жінка гупнула ногою по підлозі електрички, наче бачила, як то було, — і втік. І прийшов додому. Тоді його судили вже свої.

— За що?

— П'ятдесят шоста стаття, — компетентно сказала жінка.

— А що воно таке?

— Не помню...

Їй раптом перехотілося розповідати. Їхали мовчки. По вагону повагом ішов продавець із газетою, наче прапором у руці, і кричав про пташиний грип, який охоплює планету. Його переносять перелітні птахи, вони летять, куди хочуть, а тоді повертаються додому. І неба ж не перекриєш... На першій сторінці газети був зображений чоловік у масці, який тримав за шию мертвого гусака.

— ...Мені було тоді год шість, — продовжила моя сусідка. — Сиджу і плачу. А баби мені кажуть: "Ти чого реवेश? Піди краше до Єлисея, і скажи, щоб не свідчив проти нього. А як не вийде, то кажи так: "Щоб оці мої сльози впали не на камінь, а тобі на душу". Пішла до нього, прошу, а він мене нагнав. Тоді я стала та й кажу йому як по писаному: "Щоб оці мої сльози впали не на камінь, а тобі на душу". Він так подивився на мене: "Це тебе баби навчили, да?" А то був прокльон. Я його прокляла. Його теж посадили, а тоді вбили, його ж сокамерники. Утопили.

— А вітчм?

— Відсидів десять год і вернувся. Правда, здоров'я оставив...

Десь незримо наливалися совістю олігархи, ластівки летіли за Сонцем, кульгавий утікач хазайнував на чужих дачах, слідчий розпитував про нього по селах, і коло дедалі більше стискалося... Ми сиділи в осінньому потязі, а під нами все бігла і бігла золота земля.

Марія ЛИТВИН

СЛОВО ПРО КОЛЕГУ

Читачі “Слова Просвіти”, звичайно ж, помітили відсутність на наших шпальтах імені одного з провідних журналістів видання — Євгена Івановича ГОЛИБАРДА. Де він, що робить? Про це — в матеріалі Віталія Карпенка.

Розповідати про Євгена Голибарда і легко, і непросто.

Легко, бо його публікації завжди визначає чітка національно-патріотична позиція та стилістика — гарячковість молодого лектора, критично і зазвичай категорично налаштованого проти будь-якої неправди і несправедливості.

Непросто, бо його писане, подекуди різке, навіть драстичне слово спирається на досвід літньої, мудрої й досвідченої людини, яка не лише має кілька освіт і природжений дар аналітика, а й пройшла складні світоглядно-психологічні випробування. У шкільні роки його переконання формувалися в атмосфері страху сталінської доби, коли дорослі остерігали один одного: “Стіни мають вуха!”, а потім — у шахтах Донбасу та на будовах Норильська, поряд із українцями, висланими на тяжкі роботи за зв’язки з ОУН-УПА.

П’ятнадцятирічним починав із катання вагонеток по штреку вручну, пізніше — гірничий майстер, провідний інженер лабораторії економічних досліджень у гірничодобувній промисловості, головний конструктор проекту в машинобудуванні, керівник науково-виробничої фірми, яку сам створив, заступник головного редактора шанованої української газети. А водночас — викладач функціонально-вартісного аналізу та творчих методів пошуку ідей і рішень, учитель польської мови, перекладач, автор понад двох тисяч публікацій у багатьох періодичних виданнях, книжок з економіки та організації бізнесу, прози, поезій.

Пригадує першу нашу зустріч. До мене в кабінет — я тоді редагував популярну на ті часи газету “Вечірній Київ” — зайшов невисокий, худорлявий, скромний чоловік. Нічим особливим не привернув уваги: до мене часто заходили різні люди з найрізноманітнішими проблемами. Навіть тоді, коли він назвався і спокійно сказав: “Хочу у вас працювати. На будь-якій зарплатні”. Такі прохання теж не були рідкістю.

Зацікавився я цим чоловіком, коли з’ясував, що він знається на економіці (ця тематика була у нас на той час ахіллесовою п’ятою) та що останнє місце його роботи — газета “Киевские ведомости”. Я відразу запитав, чому він пішов із газети, оскільки “Ведомости” були нашим антиподом, засновані беззвідомим Сергієм Кичигінін, якого ми свого часу пригріли. І, власне, засновані на протривагу “Вечірньому Києву”. Як показали наступні його дії, не без потаємної надії знищити “Вечірку”. Тим більше що Кичигін переманив великими зарплатами дюжину наших журналістів. Але про Кичигіна, нинішнього власника одіозної газети “2000”, який відверто підігрував кучмізмові і позбавив Радіо “Свобода” можливості вести передачі на частоті FM-діапазону, на яку він отримав ліцензію, — то окрема мова.

На моє запитання відвідувач так само спокійно відповів: “За власним бажанням. Моральний клімат не підійшов”.

Спочатку здалося, що, знаючи про наші непрості взаємини з “української газетою для читаючих на руском языкє”, чоловік підігрує редакторів “Вечірнього Києва”. Я запитав, чому він вирішив звернутися саме до нас. “Позиція “Ве-

чернього Києва” мені імponує”, — була відповідь.

Щось викликало довіру в поведінці відвідувача, у манері триматися без найменшої тіні запобігання, з гідністю. Зрештою, я нічим не ризикував, запропонувавши йому скромну посаду кореспондента у відділі економіки з місячним випробувальним терміном.

І не помилюся. Незважаючи на певне насторожене приглядання “вечірківців-старожилів”, із яким у будь-якому колективі зустрічають новачків, Євген досить швидко освоївся і показав себе з найкращого боку. Він був ініціативним, умів “схопити” тему і розкрити її, писав швидко і легко, принаймні своєчасно здавав матеріал, не обминав гострих кутів. Мав манеру вітатися: “Я вас вітаю і поздоровляю”. Якось я запитав: “Вітаю” — зрозуміло, а з чим поздоровляєте?” — “З тим, що настав новий день, і що ми живі-здорові”.

Та при всьому цьому у принципових дискусіях, які дуже часто виникали на редакційних літучках і

ВРОЖАЙНА НИВА ЖУРНАЛІСТСЬКА...

планівках, Євген твердо відстоював свою позицію, хоча б хто був його опонентом. Чи не найбільше неприйняття викликали його пропольські статті, які були його наскрізною темою. Власне, ідея дружби двох народів, поглиблення міждержавних, економічних, громадських зв’язків сприймалася нормально. А от порівняння реалій українських і польських із різкою критикою перших і явним захопленням другими дехто в редакції сприймав, по-перше, як приниження нашого, національного, а по-друге, як непомірне вихвалювання чужоземного. Як головний редактор, я іноді намагався пом’якшити категоричні судження Голибарда, щоразу пояснюючи і вмотивовуючи свою правку, і здебільшого вдавалося автору перекопати в її слушності.

Невзабарі Євген очолив відділ економіки. Із багатьох позицій, особливо з питань національного державотворення, ми були одностайні. У редакції вдалося створити демократичну, дружню й невимушену атмосферу. Практично не було нашіптунвань, кулуарних збурень: кожен міг безборонно висловити власну позицію і відстоювати її публічно, навіть якщо вона не збігалася з поглядами редакторату. Тому гострі дискусії спалахували часто, але вони майже не позначалися на міжособистісних взаєминах. Усіх об’єднувала газета, те, що вона була вільна і незалежна, принципові питання вирішувалися журналістською громадою. Тож коли газета втратила фінансову самостійність, я не міг залишатися біля її керма: за десять років незалежності я втратив здатність танцювати під чужу дудку. Услід за мною залишили редакцію ті журналісти, для яких незалежність була понад усе, серед них і Євген Голибард.

Сталося так, що шляхи наші знову перетнулися — тепер на

шпальтах “Слова Просвіти”: він як штатний працівник, згодом заступник головного редактора, я як позаштатний автор цієї газети. Його матеріали у “СП” так само були позначені оригінальністю думки, несподіваністю теми, патріотичним спрямуванням. Але цей бік його журналістської творчості передплатники і читачі “Слова Просвіти” добре знають. Я ж хочу звернути увагу на деякі моменти його життя і світобачення, що залишилися поза газетними шпальтами.

Передусім — активна життєва позиція, невгамовність характеру. Працюючи в газеті, він знаходив час для реалізації його ж цікавої ідеї: вести на Українському Радіо оригінальну двомовну українсько-польську авторську програму “Посусідськи”. Попри те, що час його був ущерть заповнений справами, він знаходив час для навчання: у Києві, Москві, Любліні, Кракові, Варшаві. А ще — співав у парафіяльному хорі костюлу Св. Миколая: Євген — глибоко віруюча людина, римо-католик.

Та чи не найбільше його захоплення, його вітха — книгописання. Редакційна практика, зустрічі з цікавими людьми, вироблена роками спостережливості стимулювали цю його здатність. Деякі його книги були видані у відомій серії “Бібліотечка “Вечірнього Києва”. Серед найбільш відомих творів варто назвати такі: “Щоб думати і чинити правильно. Технологія системного мислення” (1998), “Джерела мудрості. Поезії” (2000), переклад книги Е. Станека “Піклуючись про совіє” (2003), книга публіцистики “По-сусідськи. Польський вектор” (2005), нарешті, найсвіжіша праця — суспільствознавча збірка роздумів “Бог і ми” (2005).

Провідна лінія творів Євгена Голибарда — прагнення автора захопити українського читача до са-

моповаги, до підведення з колін, розвитку свідомості й національно-патріотичних переконань, унезалеження від плондруючого, деморалізуючого, підступного впливу Москви, яка завжди сприймала і продовжує сприймати Україну як колонію.

У справі відновлення історичної справедливості, встановлення справжньої незалежності й побудови міцної та багатой Держави Українців автор пропонує використовувати величезний польський досвід.

Варто хоча б побіжно зупинитися на двох останніх книжках Євгена Голибарда, що їх можна визначити як літературу факту; цей жанр нині на Заході дуже популярний.

“По-сусідськи. Польський вектор” — це репортажна розповідь про роль і наслідки використання національної ідеї в Україні та Польщі впродовж динамічних 1989—2004 рр. Суть книги розкривається в підзаголовку: “Суспільно-економічні порівняння на тлі української нерішучості, непевності й невизначеності”. Порівняти є з чим: стартавши з гірших посткомуністичних позицій і ресурсних можливостей на початку 90-х років майже одночасно з Україною, Польща нині має втричі більший, ніж Україна, державний бюджет, стабільний приріст населення, демократичний устрій із прерогативою прав титульної нації, є членом НАТО і ЄС. Громадяни Польщі за доходами поступово виходять на середньоєвропейський рівень, тоді як багатюща Україна посідає 84 місце у світовому рейтингу рівня добробуту її громадян і одне з перших місць за рівнем корумпованості.

Живою мовою очевидця автор подає свої журналістські розповіді переважно у формі дорожніх нотаток і замальовок із численними побутовими подробицями, узагаль-

неннями і часом несподіваними висновками, інтерв’ю з відомими особистостями та через враження від зустрічі з ними. Серед них: Збігнев Бжезинський, Іван Павло II, Дмитро Павличко, Єжи Бар, Слава Стецько, Леонід Кучма, Александр Квашньєвський, Віктор Ющенко, Броніслав Геремек та багато інших. Читачів зацікавить також досить оригінальна розвідка “Польські зв’язки Тараса Шевченка”, добірка історичних коментарів на актуальну тему в розділі “Рука Москви”, враження від перебування у військових частинах НАТО, розповіді про цікаві зустрічі у Кракові й Варшаві, про Ватикан і наших співвітчизників у Римі, про те, чим живуть (і як часом не можуть лагодити між собою) поляки України та багато іншого.

Одним із найвдалих розділів книги є перший — “Українсько-польське єднання — вимога часу”, в якому наводиться низка фактів, що свідчать про історично обумовлені сприятливі чинники використання позитивного досвіду наших найближчих сусідів на Заході та об’єктивні геополітичні обставини, у яких ми разом із ними перебува-

ємо. “Бог і ми. Критично-раціональні роздуми про істину і глупоту наших переконань” — це 200-сторінкова розмова з читачем про стан, формування і розвиток нашої свідомості. Йдеться не про релігію як таку і не про конфесії (до речі, як слушно нагадує нам автор, такого слова — конфесії — немає у Святому Письмі). Автор пропонує нам самим оцінити аргументованість і несхибність наших переконань, прагне допомогти тим, хто хоче залишитися на своїй залізобетонній атеїстичній позиції (але тоді повинен знати, яку очевидність ігнорує), а також тим, хто плує духовне життя з політикою.

Однією з цікавих знахідок автора є розділ “Про Бога раціонально кажучи”. Чи Бог є красивою вигадкою, чи конкретним поняттям зі сфери раціонального?

Нещодавно ми хизувалися чи не найбільшим у світі відсотком громадян із вищою освітою, а водночас — чи не найбільшим відсотком атеїстів. І хоча генетика чітко доводить незмінність збереження ознак і характеристик кожного виду, проте в нашій науці й освіті панував дарвінізм — учення про еволюційний перехід одного виду в інший. До того ж, деякі діячі Церкви ще й досі стверджують, що віра в Бога — це виключно дар Божий для тих, кого Він сам обрав і благодаттю віри наділив. Євген Голибард пропонує освіченому читачеві логічну конструкцію Божого задуму як багаторівневу ієрархію функціонуючих речовинно-польових систем, що підпорядковуються абсолютному правилу однобічного спрямування можливостей розуміння світу. Рівень логіки і переконливості автора оцінить читач.

Євген віддав журналістиці чимало років, сил, енергії. Він пішов зі “Слова Просвіти”, яке любив і для якого трудився, щоб повністю присвятити себе книгописанню. Задумів багато, а час лине невмолимо: ще так багато хочеться зробити. Але його пам’ятають і досі згадують добрим словом колеги по перу. Власне, написати ці нотатки про колегу мене попросила головний редактор Любов Голота, оскільки знаю Євгена багато років. Я роблю це зазублюю, і віддаю на суд читачів. Журналісти чимало пишуть про інших, але хтось має написати і про журналістів. З відчуттям виконаного обов’язку ставлю останню крапку під цим дописом.

● Віталій КАРПЕНКО

ПРОБА ГОЛОСУ

Новий навчальний рік почався з чергової порції повчань. Молода викладачка років 25-ти із запалом розповідала про те, що ми, молодь, порівняно з нашими батьками набагато рішучіші, жорстокіші, наполегливіші.

Звичайно, цікава точка зору, та навряд чи правильна.

Так, справді, я дещо жорстка, іноді невинувато не поступлива, більшість рішень приймаю емоційно, але саме ці риси мого характеру, як і багато інших, передалися у спадок від моїх батьків.

Чому ж виникають конфлікти між мною та моїми батьками? Про це я запитувала себе тисячу разів. І на своє велике здивування, щоразу приходила до нового висновку. Певно, причина в мені. Іноді я знаю, що мені пропонують правильне рішення проблеми, дають слушну пораду, але я, знаючи, що це неправильно, роблю, як хочеться мені.

Можливо, це юначий максималізм, як мені часто говорять, але я думаю, що це звичайна впертість. Іноді батьки відмахуються від ме-

ДОРΟΣЛІ ПРОБЛЕМИ — СЕРЬОЗНІ, А НАШІ — ДУРІСТЬ?

не, як від надокучливої осінньої мухи. Не хочуть вислухати, можливо через брак часу чи втому, чи просто небажання говорити: "Поговоримо потім". Зазвичай розмови потім не буде. Тобто буде. Але з певною образою, за мовчанням, викликом із мого боку. Саме так, як на мене, починаються конфлікти.

Ми часто повторюємо помилки своїх батьків, незважаючи на їхні поради та застереження. Але, як не прикро, я вже усвідомила, що вчитися можу лише на власних помилках.

Мене часто дратує, коли старша за мене людина говорить, що я не зможу чогось зробити. Лише через те, що я молода. Хіба за 10—15 років я так сильно змінюся?

Можливо, стану трохи стриманішою, дещо порозумнішою, та в цілому я ж лишуюся такою самою.

Чому дорослі настільки

безпеліційні? Чому вони бачать тільки свої проблеми, а наші вважають дурістю? Чесно кажучи, я просто не можу цього зрозуміти.

Між мною і дорослим світом завжди стоїть слово "занадто". Згадавши все те, що говорять мої дорослі знайомі, відкриваю для себе, що я занадто м'якосердна і водночас занадто різка; занадто весела і занадто сумна; занадто стримана і дуже легковажна; досить розумна і на диво дурна...

Навряд чи я страждаю роздвоєнням особистості, впадаю у крайнощі. Просто дорослі говорять перше, що їм спадає на думку, не замислюючись, що я вслухаюсь у їхні слова, намагаючись зробити певні висновки щодо себе.

Старші люди весь час повчають. На кожен невдалий вчинок направляється ударна доза критики, а якщо пощастить, і тобі нічого не

скажуть, то зміряють надмірним і зневажливим поглядом.

Після подібного "приємного" спілкування ще довго не можеш оговтатися, почуваш себе нікчемною і дуже нещасною людиною.

Звичайно, можна втішатися думками, що в не дуже далекому майбутньому я стану дорослою. Набуду безпеліційного права критикувати дурну і пропащу молодь.

Є ще варіант — стати для молоді добрим другом, допомагати порадами, підтримувати у важкий час (хай дещо надуманий, навіть якщо це двійка на семінарі чи сварка з друзями). Часом я чекаю від дорослих простої поради, а не "духовних настанов".

Та зрештою вибір за мною. Головне — не забути всіх тих претензій і пропозицій до дорослих, які я маю зараз.

• Софія ГОЛОТА

РЕФЛЕКСІЇ

ЛІКАРНІ МОДЕРНІЗУЮТЬ

Наші лікарні модернізують. Модернізують — це безсумнівно. Це — беззаперечно. Встановлять там таку апаратуру, де можна буде діагностувати хвороби ще в зародку, де можна буде визначити, чи не проявилися ті чи інші симптоми тієї чи іншої хвороби ще в твого діда чи прадіда, майже що в самої Єви чи Адама. Модернізують наші лікарні. Введуть там масажні кабінети, голкотерапію, ще щось — я на тому не надто розуміюся. Ще й ігрові кабінети відкриють, більярдний чи ще якийсь. А у дворі — тенісні корти.

Отож іще раз: модернізують наші лікарні. Кажете, коштів у бюджеті на те не передбачено? Так передбачать, введуть додатковою графую. І модернізують. Може, не всі. Але ті, що в адміністративних центрах, — обов'язково.

Бо гляньте, хто нині лежить там у найпрестижніших палатах, — посадовці високої лежать. А їх у нас багато, тих посадовців. І всі корумповані. І за всіма в'язниці плачуть. Але вони до в'язниць не хочуть. Ото лишень затуманяться над котрим із них небо — так він уже й у лікарні, на місяць чи й два, чи й більше: лікуйте! Шукайте хворобу! Так, вони ще при силі, дужі й атлетичні. Але — хворі. Тож їм і потрібні ті тенісні корти, більярдні столи. Вони тут у безпеці. І хай попід брамами ходять слідчі з прокурорами, хай готують наручники, — нічого вони не досягнуть. Бо в модернізованих лікарнях буде ще й спеціальний відділ, який у їхні паспорти візи штампуватиме — до тих офшорних країн, де на їхніх рахунках чималенькі грошові суми законсервовано. Ви гадаєте, що то наші гроші? Так-так, колись були.

Тепер це гроші отих хворих і немічних, із богатирськими біцепсами, з вітальною силою, як в іспанських биків, що їх на коридорних аренах мордують. А тут — ні. Тут — лікуйся, хоч і все своє життя. Хоч і коханок приводь та наручниками до себе приковуй.

Бо такі в нас закони — наче й для всіх, але й не так воно насправді. Пригадуєте, як один мудрагель писав після нашої майданної революції:

За щастя, однакове всюди,
боротися нам привелося:
Рівними стануть всі люди!
Декому це вже вдалося!

Декому вдається і в престижних лікарнях ординську навалу пересиджувати. Особливо, коли лікарні модернізують. А це вже на часі.

ЧАСТКА

Розпаювали. Тепер усе паюють — бо ж ми володарі всього, має кожному дістатися. Усе ділять, нагороджують кожного: усі ж бо рівні. І якщо наші паї на домну чи завод, клапот морського берега, скелю в Карпатах чи ще щось спритники можуть перехопити, видурити, перекупити за безцінь, — то зі злом справа інша.

Зі злом — бо й зло розподілили поміж усіма нами, кожному рівну частку. Ви уявляєте: хтось грішив, хтось сіяв смерть і жах, хтось чужою кров'ю полив землю — а частку гріха, частку відповідальності за вчинене зло ділимо порівну. Ділимо порівну. Власне, хтось ділить, тобі лишень повідомляють: приходить забирати свою частку. Що, не прийдеш? То вона чекатиме на тебе, як у швейцарському банку викрадені в нас раніше гроші. Отими ж і викрадені, що нині ділять зло всім порівну. Бо якщо вже проголосили демократію, спільність долі й волі — то й ділимо все. Щось потім відбираємо, щось вимахльовуємо, щось видурюємо — але спершу ділимо.

Моя частка — я її ще й не бачив, але уявляю її, що лежить начеб у швейцарському банку, — чекає на мене, поки прийду заберу. Мушу забрати — адже вона блокує всі мої інші рахунки, мою пенсію, мої податки, мої платежі за комунальні послуги. А їх уже платити кожен має обов'язково, і то без ніяких затримок. Ви ж бо знаєте: не заплатив — попередження, відключення газу чи зв'язку, відлучення від друзів, від світу, від чогось іще.

Частка належного мені зла, власне, відповідальності за вчинене світом зло — вона наче й не обтяжлива. Це якщо віртуально зважувати. Якщо в уяві, гадками. Ото як пушинка чи порошинка. Але коли вже перекласти її з банківського рахунку тобі на душу — о, тут вона набирає ваги, тут вона починає щеміти і кривавити, тут вона позбавляє тебе здатності радіти найменшій квітці, великодній барві неба, повіву вітерецю, ще чогось там. Ще чогось і чогось, багато чого, — поки з тим не зітнешся, то й не гадаєш, що ти від нього відрізаний, що ти позбавлений права на те й на те. Бо яке ж то право, коли воно щемить у тебе під грудьми, коли воно темніє та хмариться, коли воно кривавить.

Я знаю, маю відповідати за свою частку зла, маю сподіватися і спокувати, маю сотворити натомість десятки добрих справ — щоб держава піднялася, щоб небо поголубіло, щоб пташки зацвірінкали. Бо то моя частка. То мое небо, мій народ, мій гріх — за гріхи всього світу.

• **Микола ПЕТРЕНКО,**
м.Львів

"Мати"

"Натюрморт"

ТВОРЧИСТЬ НАШИХ ЧИТАЧІВ

Знайомтесь:

фотохудожник

Микола

Пляшечник.

Серія

"Моє село".

"Рідна хата"

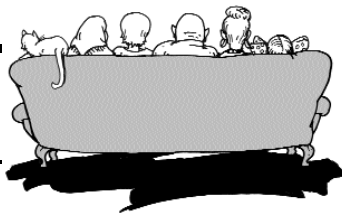

Фото з газети "Кіно-Коло"

МОЛОДІСТЬ У ЗРІЛОМУ ВІЦІ

Цього року Міжнародний кінофестиваль "Молодість" досяг 35 років. Час, у якому чудово поєднуються творчий потенціал, активність юності та вже набутий життєвий досвід. Тож, без сумніву, "Молодість" дорослішає, при цьому залишаючись по-юнацьки безпосередньою та неформальною. Уже традиційно кінець жовтня (цього року — 22—30 жовтня) стає справжнім святом для цінителів неординарного кіно — адже до уваги кіноманів пропонується насичена програма — конкурсні та позаконкурсні покази в Будинку кіно та кінотеатрах Києва.

Пригадую відкриття минулорічної "Молодості". Тоді, незважаючи на початок кіносвятка, відчувалася ще неусвідомлена тривога — адже незабаром мав відбутися перший тур президентських перегонів. Цього року відкриття фестивалю у Палаці "Україна" було сповнене більш святковим настроєм, аніж торік. Симфонічний оркестр на сцені грав увертюру до опери М. Лисенка "Тарас Бульба" (можливо, це натяк на те, що незабаром Тарас Бульба буде не тільки літературним героєм,

а й кінематографічним?) Відкривав "Молодість" її почесний президент Віктор Ющенко. У привітальній промові він згадав про наші кінематографічні традиції, видатних діячів українського кіно та побажав успіхів фестивалю. Крім того, Президент вручив "Скіфського оленя" за внесок у світове кіномистецтво почесному гостю фестивалю — режисеру Роману Поланському. До нього цю нагороду отримували такі кіномитці, як Єжи Гоффман, Кшиштоф Зануссі, Софі Лорен, Отар Іоселіані,

ФЕСТИВАЛЬ

Йос Стелінг, Етторе Скола та багато інших. Та попри присутність першої особи держави та світової знаменитості, дух "Молодості" залишився тим самим, що і раніше — без офіціозу й пафосу, навіть Президент прийшов на неї як у коло старих добрих друзів — без краватки.

Церемонія відкриття продовжилася новим фільмом Романа Поланського "Олівер Твіст" — екранізацією роману Чарльза Діккенса. Особисто для мене обрана Поланським тема для фільму була сюрпризом — режисер відомий своїми, часом епатажними, часом навіть шокуючими і зовсім не дитячими фільмами, у яких він занурювався у самі глибини людської психіки і досліджував її світлі і темні сторони, а також природу добра і зла. Власне, і ця стрічка не стала соловодкою історією в дусі Голлівуда: режисеру вдалося відтворити досить-таки похмуру атмосферу роману і драматичні події в житті головного героя. А докладніше про свою нову кінороботу Поланський розказав під час спілкування з журналістами на прес-конференції.

КІНОІСТОРІЇ ВІД ПОЛАНСЬКОГО

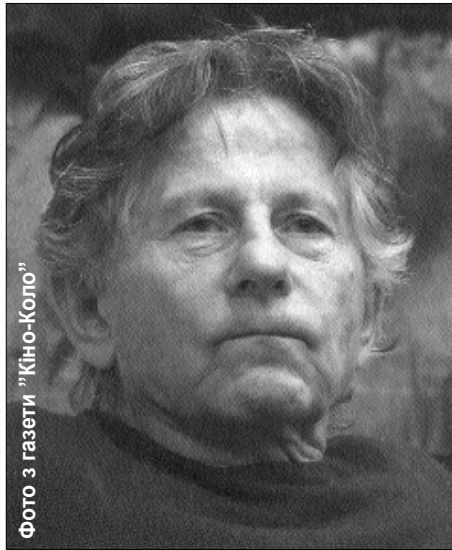

Фото з газети "Кіно-Коло"

ПОЧЕСНИЙ ГІСТЬ

ється екранізувати якусь книжку цього англійського романіста. Взагалі ж Поланський прагнув показати щось відмінне від того, що звикли сьогодні дивитися, тому в фільмі немає ніяких супермодних спецефектів. Увесь акторський склад фільму — виключно з Великої Британії (мабуть, данина поваги письменнику). Режисер зауважив, що дуже легко працювалося з дітьми (адже в фільмі крім Олівера Твіста ще ба-

гато дитячих образів). До того ж, епізодичну роль зіграла маленька донька Поланського. А спонукав режисера зняти "Олівера Твіста" його маленький син, який, подивившись попередній фільм Поланського "Піаніст", сказав, що йому більше подобається "Людина-павук". Тож режисер вирішив зняти фільм, який сподобається дітям і одночасно дасть їм поживу для роздумів.

Крім того, Роман Поланський поділився спогадами про свою першу роль (ще в дитинстві) у театральній студії у виставі... "Син полку". А найбільш особистісним для нього є оscarоносний фільм "Піаніст", оскільки його події (Друга світова війна) тісно пов'язані з життям Поланського. Шаленим бажанням режисера 15 років тому було зняти "Майстра і Маргариту", але студія закрила цей проєкт, вирішивши, що він не матиме комерційного попиту. На запитання про суть його кінотворів Поланський відповів, що у своїх фільмах він досліджує взаємодію між добром і злом, оскільки між ними немає чіткого кордону, і намагається показати, що не існує людей винятково добрих чи винятково злих. А найголовніше у кіно, на думку Романа Поланського, — це вміння розповісти історію.

Ясна річ, головним чином йшлося про останній фільм "Олівер Твіст". За словами Поланського, багато аспектів у фільмі пов'язані з тим, що йому довелося пережити в дитинстві (адже він на собі відчув усі жахи Другої світової війни). Вікова аудиторія — від 9 до 99 років (хоча мені цей фільм зовсім не здається дитячим — у ньому вистачає досить жорстких моментів). Поланський розказав, що особисто йому подобається, як Діккенс розповідає історії, тож він просто переказав сюжет засобами кіно. Ще дуже давно режисер думав про те, що, можливо, йому вдас-

ОСОБЛИВА ПОДІЯ

У рамках кінофестивалю "Молодість" відбулася особлива подія — презентація фільму польського режисера Єжи Гоффмана "Україна: народження нації". На фільм справді чекали — такого аншлагу в Будинку кіно давно вже не було. Коли польський режисер вийшов представити свою кінострічку, директор кінофестивалю "Молодість" Андрій Халпахчі пожартував, що більше фільмів Єжи Гоффмана тут не демонструватимуть, бо ще однієї такої прем'єри Будинку кіно просто не витримає — кіномани вщент рознесуть. Сам Гоффман зазначив, що відбувається не прем'єра фільму, а презентація — адже мали продемонструвати лише першу з трьох частин фільму, яка охоплює період із найдавніших часів до знищення Запорізької Січі (інші дві ще остаточно не завершені).

На початку фільму Єжи Гоффман розповідає, що на створення фільму його підштовхнула... книга колишнього президента Леоніда Кучми "Україна — не Росія". Гоффману така назва видалася надто дивною, адже те, що Україна — це зовсім не Росія — очевидна річ. Але режисеру стало цікаво розібратися у нашій заплутаній історії (варто зазначити, що історія — велике захоплення Гоффмана). Цікавий факт: зйомки стрічки були завершені незадовго до Помаранчевої революції, але без цих подій фільм був би неповним, тож Гоффману довелося переписувати сценарій.

Та фільм починається не з історії, а з сучасності — опитуванням громадян України у великих містах (Києві, Харкові, Одесі, Львові) про те, чи потрібна нам незалежність. Дуже цікаво було спостерігати за реакцією залу, — коли розлучений опитуваний заявляв, що вона нам "не нужна" або згадував "союз нерушимий", то публіка... сміялася, а коли українці з гордістю говорили про незалежність та гордість за свою країну — глядачі аплодували. Потім починалася історія: перед режисером стояло складне завдання втиснути в 50 хвилин екранного часу дуже довгий, вельми насичений подіями відрізок часу, отже, потрібно було залишити найсуттєвіше, яке б розкривало поставлену тему — народження української нації. Стрічка не суто польський продукт — значна частина знімальної групи з України, а текст українською читає Богдан Ступка. Щодо достовірності фактів Єжи

Гоффман зазначив, що всі події він перевіряв не менше ніж у п'яти (а то й більше) джерелах, крім того, наукові консультанти фільму — переважно українські історики. Зйомки велися у багатьох містах України, у їхніх музеях і святинях. Зрозуміло, що факти і події показані крізь призму авторського бачення, і цілком об'єктивним фільм бути не може, як не може таким бути будь-який твір мистецтва. Та як на мене, це один із найпатріотичніших фільмів про Україну (отакій парадокс!). Бо наявне підкреслення давності культурного

наші журналісти — виключно всі історики за фахом). Гоффман на це відповідав, що, по-перше, фільм присвячений історії саме України, тому названі країни показані рівно стільки, скільки це потрібно для висвітлення наших подій. Крім того, стрічка не є суто підручником з історії України, вона покликана показати процес становлення нації, тому від багатьох цікавих епізодів довелося відмовитися, щоб залишилися найбільш ключові моменти. І взагалі фільм можна обговорювати тоді, коли він буде завершений і повністю показаний — адже деякі наскрізні думки проходять через усі три частини.

Режисер прагнув, щоб люди з українським корінням після перегляду фільму відчули гордість за своє походження, а інші — стали справжніми громадянами України. Хоча розрахунок не тільки на українську аудиторію — цей фільм планується запустити на світові науково-популярні телеканали і зацікавити нашу історію іноземних глядачів. Варіант стрічки буде єдиним для всіх країн, а прем'єра цілого фільму відбудеться в Україні.

Єжи Гоффман зізнався, що працювати над цим кінотвором було дуже важко — величезний історичний матеріал, складність в ілюструванні, відборі найбільш важливих і цікавих фактів. Українська історія — надзвичайно захоплива, але саме на її прикладі видно, якими величезними жертвами встелений шлях народу до самосвідомості. Журналісти запропонували режисеру продовжити тему і зняти фільм про голодомор, але він не уявляє, як можна справді достовірно зняти про ці страшні події художній фільм — адже очі вмираючої з голоду людини зіграти неможливо.

Гоффман зазначив, що він дуже зворушений теплим прийомом фільму глядачами, та з іншого боку, цією роботою він нікому не намагався сподобатися — навпаки, добре, якщо стрічка викличе суперечки й одночасно — зацікавленість історією своєї країни, а лідери нації зможуть зробити певні висновки й не повторюватимуть тих помилок, які вже траплялися в багатотисячній долі України. Єжи Гоффман запевнив, що роман із Україною продовжуватиметься.

Автор сторінки
Катерина ТАРЧЕВСЬКА

P.S. Про перебіг фестивалю читайте в наступному числі.

УКРАЇНА: ПОЛЬСЬКИЙ ПОГЛЯД

Фото Катерини Тарчевської

розвитку на території України, її важливої ролі в європейській історії. Автор прагнув показати справді величезну націю з драматичною історією. У фільмі перед нами постають часи Трипілля, давніх слов'ян, величезна доба Київської Русі, період занепаду після татаро-монгольської навали, польське панування, доба козаччини, визвольної війни, Руїни, знищення Січі — все це підкріплене насиченим відеорядом. Зал сприйняв фільм дуже тепло, і довго аплодував режисеру, який дивився свій фільм разом з усіма.

Спілкування з журналістами, на жаль, вийшло не таким ідилічним, як із залом. Одразу почалися закиди в нібито історичних неточностях, хоча їхня суть найчастіше зводилася до того, що Москву показали кровожерною або ж Білорусі відведено мало екранного часу, або ж не так як треба показано православ'я чи католицтво (складалося враження, що

КРУГЛА ДАТА

У жовтні 1898 р. громадськість Галичини відзначала 100-річчя виходу "Енеїди" І. Котляревського та 25-річчя творчо-громадської діяльності І. Франка. За спогадами Б. Лепкого, ці два Івани зібрали до Львова велику кількість галицької інтелігенції: священників, лікарів, учителів. Тягнувся до Львова і невідомий нікому молодий композитор Денис Січинський. Не маючи грошей на потяг, він ішов пішки з Коломиї до Львова. Ішов босий, аби не стерти черевиків (ніс їх на плечах, перев'язавши шнурками). А на грудях під блузою Денис мав рукопис свого вальсу "На філях Дністра", написаного 1897 р. у Дороговижі над Дністром біля Стрия. Ніс, щоби показати його Франкові, з яким був знайомий ще 1894 року, коли І. Франко, М. Павлик,

«НА ФИЛЯХ ДНІСТРА»

ДО 140-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПЕРШОГО ГАЛИЦЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО КОМПОЗИТОРА Й ХОРМЕЙСТЕРА ДЕНИСА СІЧИНСЬКОГО

О. Нижанківський, Ф. Колеса, О. Роздольський і він, Денис, самоорганізувалися в Комітет зі збирання й публікації галицького фольклору. Та не судилося Січинському зустрітися з Каменярем. Він був настільки скромний, що посоромився підійти до Франка, оточеного творчою інтелігенцією. Не маючи ні власного житла, ні рідні, ні постійної посади, Д. Січинський змушений був мандрувати по Галичині, шукаючи роботи. Він провів бездомне голодне життя. Але скрізь, де він був, лишав помітний слід у громадсько-культурному житті Галичини.

Навчаючись у Тернопільській гімназії, Денис мусив заробити собі на прожиття. Так, у 1880 році 15-літнім він керував хором у Бережанах (можливо, хлопчиком у нього співав Б. Лепкий). Д. Січинський довго працював при заснуванні 1891 року музичного товариства "Боян" у Львові та був членом першого правління. У Коломиї, працюючи диригентом у товаристві "Боян", привернув до музичного життя місцеву інтелігенцію і дав перший поштовх розв'язку професійного музичного мистецтва на Прикарпатті. Отримавши тимчасову посаду диригента "Бояна" у

Перемишлі, став душею музичного життя міста. Працюючи капельмейстером сиротинця у Дороговижі, написав багато оригінальних творів.

У Станіславі Д. Січинський був одним із керівників товариства "Боян", головним диригентом, брав участь в організації першої української музичної школи, в якій викладав гру на фортепіано на правах почесного громадського обов'язку. А заробляв приватними уроками, аранжуючи та переписуючи чужі твори за мізерну плату. З ініціативи Д. Січинського у Станіславі було створено музичне видав-

ництво, яке поширювало твори українських композиторів. Концерти набули професійного рівня. Д. Січинський брав участь у заснуванні музичної бібліотеки, до якої давав власні музичні твори. Виїздив на села, організував хори, керував ними, виховав місцевих сільських диригентів. У селі Лапшині під Бережанами

написав оперу "Роксолана". Помер композитор у 44 роки в дешевій готельній кімнатці на піддашші.

Вальс "На філях Дністра" пролежав у архіві понад 100 років нікому не відомий. На моє прохання професор Львівської музичної академії імені М. Лисенка С. Павлишин зробила копію з авторського рукопису, який не був досконало викінчений. Я опрацювала вальс піаністично в нотах і практично на фортепіано. Виконувала вальс "На філях Дністра" у власній літературно-музичній композиції "І. Франко у спогадах сучасників"... Він настільки мелодійний, прекрасний, що може бути окрасою великого урочистого філармонічного концерту. Проте твір і досі ще не надрукований.

• **Мирослава ЗАЙКО**, м. Заліщики Тернопільської обл.

ПОСТАТЬ

— Пані Лесю, мені пощастило заприятелювати з внучатим небожем поета Сергія Есеніна — київшином Володимиром. І ось деждо схожа ситуація: Ваша бабуся — відома поетеса Любов Забашта, а дідусь — Андрій Малишко.

— Уточню, що Андрій Самійлович Малишко — це другий чоловік моєї бабусі, а мій рідний дідусь Валентин Забашта загинув на фронті, і бабуся йому присвятила багато поезій.

— Зазвичай у творчих сім'ях проявляється династичність: художники породжують художників, артисти — артистів тощо. А Ваші батьки мають якийсь стосунок до поезії і музики?

— Мій тато Ігор Забашта достатньо творча людина, більшість своїх віршів він присвятив мамі, грає на гітарі, чудово співає, а дуже люблю співати з ним на два голоси. Але мої батьки — обоє інженери. Певно, Бог вирішив у моєї особи компенсувати творче начало. Оскільки поезія Любові Забашти й Андрія Малишка дуже пісенна, то я, певно, не могла не заспівати.

— А вирішували?

— Виршувала, звісно. Спілкування з бабусею на мене дуже впливало в дитинстві, я іноді не могла зустрітися з друзями, поки не напишу якогось вірша під певну ситуацію... Пам'ятаю, коли помер Платон Майборода, бабуся дала мені завдання — я написала сумно-го вірша, присвяченого видатному композиторові.

Коли ж вона побачила, з яким азартом я співаю (а співала я навіть на вулиці, в троллейбусі, в метро...), то купила мені маленьку бандуру, і я почала займатися в музичній школі. І хоч мріяла стати співачкою, я боялася вголос про це сказати, а консерваторія здавалася недосяжною вершиною. Навіть коли я вже була солісткою хору при консерваторії, все одно своїх "карт" не

розкривала. І тільки після того, як хор поїхав на гастролі у Францію, де я співала соло в ЮНЕСКО, і ректор консерваторії сказав: "Ця хороша дівчинка повинна вчитися в консерваторії", моя мета визначилася безповоротно.

— Світ мистецтва доти видається чарівним, доки не стає професією. У "перехідний" момент Ви не відчували шоку?

— Світ професійного мистецтва за кулісами зовсім не рожевий, як здається глядачеві. Утримуються "на коні" професіонали-трудоголки з Божою іскрою.

Повертаючись до дитинства, відзначу таке. У нашому домі ніколи не зачинялися двері, у нас був круглий стіл, за яким завжди збиралися письменники, музиканти, художники, актори, лунали поезії і пісні. На фортепіано, на якому я вчилася грати, уперше пролунала знаменита "Пісня про рушник" на слова Андрія Малишка. Це я завжди пам'ятаю. І чимало відомих творів довершувалися на цьому інструменті, тому що Майборода був великим другом Малишка, часто награв нові теми-ідеї. І я на тому фортепіано теж намагалася щось складати — якись пісні, маленькі музичні п'єски... Взагалі-то, і картини, і рушники, і посуд, і колекція статуєток на українську тематику увібрали певний заряд. Усі ці речі були оточенням талановитих людей, нагадують про них увесь час, надихають, ти всотуєш цю ауру, і розумієш, що повинен намагатися відповідати цьому рівню, бути не лише професіоналом, а й хорошою людиною.

— Я бачив Вас в опереті "Маріца" Кальмана, де Ви граєте циганку, і у "Вогнях рампи" (за Чарлі Чапліном) у ролі головної героїні Тері. Але якщо "Маріца" йде досить часто, то чудова, як на мене, вистава "Вогні рампи" зникла з репертуару. Чому?

— "Вогні рампи" — із жанру бродвейського мюзиклу, його

ОЛЕКСАНДРА ЗАБАШТА:
«Я ВЧИЛАСЯ ГРАТИ НА ТОМУ
ФОРТЕПІАНО, З ЯКОГО ВПЕРШЕ
ПРОЛУНАЛА «ПІСНЯ ПРО РУШНИК»

А чи давно ви, шановний читачу, були в опереті: у стихії музики, веселощів і танців? У феєрії дотепного сюжету-жарту, розкішних мелодій і яскравих костюмів?.. Якщо ні, то сподіваємося, що після бесіди з нашою гостею, солісткою Київського театру оперети Олександром ЗАБАШТОЮ, ви обов'язково це зробите, адже вона, як і театр, уособлює молодість, красу, грацію і пластику. І, звичайно, чудовий голос.

Співачка має відоме прізвище: її покійна бабуся — поетеса Любов Забашта. Олександр-Лесь (Лесею нашу гостю звуть родичі і друзі) вчилася грати саме на тому фортепіано, на якому композитор Платон Майборода вперше демонстрував Андрієві Малишку пісні на його слова. Але Олександра Забашта цікава нам і як самодостатня творча особистість, вона торує свій легкий мистецький шлях, маючи колосальні духовні орієнтири.

поставив цікавий режисер Яремків. Ця вистава мені дуже подобається. Моїм партнером є народний артист Олександр Кравченко, що грає Кальверо — чоловіка, в якого моя героїня Тері закохалася. Спочатку вона хворіє, зневірена. Від зневіри навіть перестає ходити, у неї починається параліч, але завдяки коханню і вірі в себе, яку в неї вселила кохана людина, до речі, набагато старша, Тері видужала, почала танцювати, а потім уже допомагає Кальверо. Мені дуже прикро, що ця шира психологічна вистава йде рідко. Це великий шмаг роботи, мені ця роль дуже близька, бо я схожа на ту дівчину — чутильву й вразливу...

— Нині репертуар Київського театру оперети дуже розмаїтий: є класика, модерн, мюзикли, казки... Як артистка, Ви, певно, відчуваєте публіку. Що нашим глядачам більше до душі?

— Звісно, вистава — це товар, і його треба продати. Отже, що купують? Передусім усе ж такі класичну оперету, яка завжди популярна, бо цікава й актуальна. Мені, наприклад, дуже подобаються такі відомі оперети, як "Сільва" Кальмана, "Летюча миша" Штрауса, "Весела вдова" Лейгара, вони завжди йтимуть на "ура".

Звичайно, треба враховувати зміни в суспільстві, нові потреби, моду. Молодь охоче відвідує мюзикли.

У нас у репертуарі є багато музичних казок, стилізованих під мюзикли, які цікаво дивитися не тільки дітям, а й дорослим.

Природно, що кожна вистава несе позитив, адже театр не тільки розважає, він має виховну функцію, і про це завжди треба пам'ятати.

— Оперета — дуже "хитрий" жанр: ніби опера і ніби естрада. Я знаю, Ви докладате таланту й зусиль у паралельних напрямках.

— Мені подобається естрадний напрям, я здійснила ідею класичного співу в сучасній обробці. На щастя, я зустріла чудову людину і гарного професіонала — композитора-аранжувальника Юрія Решетаря, який зацікавився цим. У його колоритно стилізованих композиціях класика органічно сполучається із сучасним звуком і ритмами. Розпочали ми з української народної пісні "Ой, вербо" і двох арій Генделя. Але чимдалі я в цьому річчій просуваюлася, тим більше розуміла, що людям цікаві, та й мені теж, демократичніші, іноді зовсім естрадні речі класичного походження. Тобто, щоб вони не були схожі на технічні арії з календарями, форшлагами й іншими карколомними тонкощами.

• **Володимир КОСКІН**

На фото: Олександра Забашта. Сцена з оперети І. Кальмана "Маріца"; артистка з бабусею Любов'ю Забаштою.

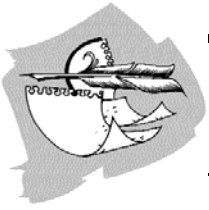
ФЕСТИВАЛЬ
МОЛОДІ, А ВЖЕ ЗІРКИ!

Завершальним акордом Другого всеукраїнського фестивалю "Молоді оперні зірки України" став вокальний концерт у Національній опері України під егідою Міністерства культури і туризму України. Художній керівник фестивалю — генеральний директор Національної опери України, народний артист України Петро Чуприна; головний режисер — заслужений діяч мистецтв, кандидат мистецтвознавства Анатолій Солов'яненко.

Перед слухачами й ушлявленим оркестром, який цього разу розташувався на сцені, постали 25 молодих співаків: як уже відомих меломанам своїми успішними дебютами, так і випускникам мистецьких ВНЗ країни, — так би мовити, здобувачів ролей стажистів столичної опери. Кожен із них виконав лише по одному твору з класичного оперного репертуару, здебільшого західноєвропейських композиторів. Українську оперну спадщину представили шедеври М. Лисенка, Г. Майборода, С. Гулака-Артемівського.

Дипломант Міжнародного конкурсу "Мистецтво ХХІ ст." Марія Кононова (відома також як гарна віолончелистка й естрадна співачка) стилістично бездоганним виконанням арії Джеллди з опери Дж. Верді "Ріголетто" відкрила шлях іншому вокальному — кращій частині концертної, де можна було вільніше милуватися звучанням молодих голосів і цікавими знахідками трактування музики. (Варто зазначити, що гарне враження від перших номерів дещо псували хйби у вимові українських і російських співаних текстів, але це — тема для іншої розмови, яка може змінити загальний позитив цього матеріалу). Публіка тепло сприймала спів виконавців Національної музичної академії України імені П. Чайковського, лауреатів міжнародних конкурсів Юрія Аврамчука, Тетяни Ганиної, Лілії Гревцової, Оксани Дикої, Івана Кота, Дмитра Кузьміна, Олександра Мельничука, Наталки Николаїшини, заслуженого артиста України Дмитра Попова, Катерини Стращенко, Оксани Ярової. Вдало виступили в концерті на столичній сцені львів'яни — заслужені артисти України Любов Качала, Сергій Магера та Роман Трохимчук, а також харків'яни — Оксана Крамарева, Жанна Немесська й Алла Позняк (солістка Національної опери України).

• **Валентина АНТОНЮК**, в. о. професора НМАУ імені П. І. Чайковського, член НСПУ та НСТДУ, заслужена артистка України

СКОРІШЕ, КОЛИ Б СКОРІШЕ ДО ЯГОТИНА!

Пам'ятник Тарасові Шевченку в Яготині

Оце так думала я, сидючи в електричці, а обабіч залізничної колії вирували осінні барви. Їхала я, щоб пройти Шевченковими стежками, а також подивитися, як ведеться нинішнім нашим просвітянкам?

Поруч зі мною сидів мій син Сергій і дорогою нагадав, що тут, у Баришівці, в 1920—1923 роках вимушено проживав Микола Зеров. Він переховувався від кістлявої руки голоду, а також від убивчих доносів, які все-таки його спостигли пізніше, в Москві 1935 року. Не врятувало навіть те, що він на замовлення Ф. Асмуса переклав "Поетичне мистецтво" Горация російською мовою.

А ось і Яготин, ідемо центральною вулицею Незалежності. Ось погруддя Марії Приймаченко, Миколи Гоголя, Яготинська картинна галерея, де зберігаються художні скарби. Про Катерину Білокур і Яготинський край написано книги, а тут, у картинній галереї, містяться сімдесят дві її картини й ескізи.

Наукові співробітники Віра Кольга й Тетяна Катун ведуть нас із зали до зали, у неповторний художній дивосвіт. Не так давно тут побувала іспанська делегація, а також гості з Канади, зі Штатів...

Чарують картини І. Іжакевича "Посланці Богдана Хмельницького", І. Гопкала "Ярмарок у Панфільцях", Г. Каченка "Ненаситець", скульптури Олександра Скобликова й Івана Білокура (небожа Катерини Білокур). Тут представлений двома портретами Сергій Григор'єв; я з ним зустрічалась у Кончі-Заспі, коли він малював письменницю Оксану Іваненко. Ось вона, ця картина...

Тут твори різної тематики, а ще — роботи народних умільців, котрі запам'ятовуються назавжди. Дякую за душевну розповідь, але коли я тисну руку цим чарівницям картинної галереї, долоні в них холодні, бо опалення в кімнатах бажав бути кращим...

Так само холодно і в Історичному музеї, але й тут буває вогнище духовної культури. Завідувачка відділу Світлана Ковальчук проводить нас тисячоліттями: від мамонтів, князівських походів, козацької звятиги й далі кризь полум'я революцій до сучасності. Аж захоглося поїхати на Добраничівську стоянку первіснообщинного ладу, — вона тут неподалік.

Варто наголосити, що в Історичному музеї багато експонатів, яких більше не побачиш ніде. Наприклад, "Закон про Тимчасовий Державний устрій України та Грамота до всього українського народу Гетьмана всієї України Павла Скоропадського". 29 квітня 1918 р., Київ. "Ця грамота дійшла до нас, бо її переховували у стрісі", — пояснює Світлана Леонідівна.

Багато картин краєзнавчої тематики. Ось широке полотно художника Вадима Пріська "Перехід через річку Супій воїнів Володимира Мономаха".

Картина Миколи Малинки "Бій козака Яготинської сотні Йосипа Чергикала з польськими жовнірами". На ній показано в момент бою козака, який зарубав десять нападників, а одинадцятого відпустив, щоб той сповістив польським забродам про мужність і готовність козацтва боронити українські землі. ("Чергикало" — той, хто по черзі з ворогом бився).

Далі — М. Малинка "Козацький курінь вечереє", В. Прісько "Козак Яготинської сотні над

Супоєм", Є. Лазарев. "Шлях на Яготин", різні фотокопії, наприклад — Марини Псьол "Варвара Репніна".

"Музей Тараса Шевченка" — ще одна перлина Яготина. Нам назустріч вийшла Любов Степанівна Галалюк, і сказала: "У нас якраз іде облаштування нової експозиції яготинського художника Григорія Яворського. Але ви все одно проходите!" А далі розповіла мені, що це художник-подвижник. Він учасник Сталінградської битви, та, незважаючи на свої 82 роки, невтомний і завзятий: і картини пише, і порядкує на пасіці, і співає в хорі. А раніше очолював добровільне товариство охорони пам'яток культури. Серед його картин (а більшість іще не розвішана) запам'яталися: "Птахи", "Птахи і блискавка".

Ідемо музеєм Кобзаря, скрізь відчувається ефект його присутності. Світлі зали, високі стіни, а на них — неповторні роботи Шевченкового пензля; а ось — ліжко і дзеркало... Тут, у цій кімнаті, поет жив і священнодіяв. Він тоді ще був молодий, замріяний, коханий княгиною... Не покидає відчуття, що все це — знайомі місця. Так, про них ми вчили в школах та в інститутах.

Любов Галалюк тихо читає свої вірші з Шевченкового циклу:

*В самоті, на засланні
на Україну в думах лінув
і роками йшов у сні,
з Репніною в Яготині.
Зберіга твої сліди
ось картина галерея,
а гостей веде сюди
твого імені алея...*

Заплющив очі й уявляеш оті яготинські зустрічі, послані небесами. А ще — юрби нинішніх шанувальників, які час від часу збираються біля цих духмяних айстр і чорнобривців, митців, які виходять на сцену просто неба, а вгорі — викарбувані Кобзареві слова, написані ним 7 березня 1850 року в Оренбурзі: "Всі дни моего перебування колись у Яготині є і будуть для мене як ряд прекрасних спогадів".

Тут усе дихає Вічністю й Поезією. Тут править Натхнення, а вдалині срібними струминами виблискуює Супій.

Будинок культури з його гуртками й ошатною бібліотекою. Дбайливі книжкові виставки: "Шевченко та Яготин", "Ні, ти не знаєш добре України, якщо в Яготині ти не бував!" та "Не будь байдужим! Зробимо Україну українською" (Назустріч акції).

"От тільки б більше нам прислали книг, — говорить методист Любов Семенівна Коновал-Чоренька, — а то примушують списувати видання минулих літ, як застарілі, а нових обмаль. Так можуть розтанути наші фонди".

Повертаємося до Історичного музею. "Яготинська колекція пишасться своєю князівською та козацькою минувиною, а також висвітлює сторінки новітнього часу, — говорить завідувачка музею Світлана Ковальчук. — Зверніть увагу, що в нас майже в кожній залі представлені полотна Миколи Панасовича Малинки".

Микола Малинка й Олександр Непорожній (1921—1998) — приклад співпраці двоох мистецьких подвижників. Спочатку цей "Історичний музей" працював на добровільних засадах, а вже потім став державним. Як розповідає екскурсовод, Микола Малинка і Олександр Непорожній часто сходились удвох, і Олександр Степанович розповідав художнику про свої нові задуми, радівся, як краще організувати той чи інший зал. І яготинський художник, окрилений ідеєю свого соратника, малював картини: "Тарас Шевченко серед селян Яготина", "Ділять панську землю", "Стародавній гетьманський шлях", "Арешт ліка-

У Центральній бібліотеці імені Т. Шевченка (авторка сидить праворуч)

ря Олександра Вороного", "Станція Яготин у 1943 році", "Катерина Білокур"...

Я попросила розповісти мені дещо з особистої біографії засновника цього музею, і завідувачка Світлана Ковальчук повідала: "Олександр Степанович Непорожній за фахом був викладачем української мови та літератури, його дружина Катерина Прокопівна, теж просвітянка, учителька математики, у них зросло двоє дочок: Надія (старша) та Галина (молодша, яка нині мешкає в Києві)". Завершує експозицію в музею виставка сучасних яготинських товарів, радує широкий вибір молочних продуктів. Хоча, як ми помітили, в крамницях цілоше молоко переважають пляшки з горілкою. І як не згадати рядок із вірша "Баришівка" Миколи Зерова: "А в неділю — морем! — самогон... героїчний розмір і епічний тон!" (1920 р.)

Ходячи по місту, помічаєш, як наполегливо трудяться Яготина виборюють місце під сонцем Незалежності. Що й казати, тут багато нерозв'язаних соціальних проблем, і на них не треба заплющувати очі...

Уже як поверталися назад, до вагона електрички втеревився підпилий гармоніст, розтяг-

Садиба Репніна-Волконського, освячена Кобзареву присутністю

нув баянні міхи. Заспівав голосом, у якому вчувалася колишня самодіяльність:

*"Ой чого ти, мамо, рано посивіла,
а була ж у тебе золота коса!"*

Отак чалапав із вагона в вагон, та все допитувався. Сказати б такому, як він протверезіє: не маєш ти права втрачати людську подобизну. Тут, у Яготині, ходив Тарас!

А поруч у вагоні їхали яготинці-будівельники. Поспішали до Києва, бо вдома немає заробітку, а якісь бували заробітчани їх навчали: "На тривалій час не вербуйтесь, усе одно зривають заробітки... Найкраще влаштуватися на два тижні, аби підробити. А потім, після перерви, — знову". Народ виживає, як може.

Є така приказка: "Обізвася Яготин: Ніжин мені побратим!". Згадалося мені, що з Яготином побраталась і наша київська Дарниця... Час від часу ми обмінюємося делегаціями; яготинці — постійні учасники наших дарницьких ярмарків. Нещодавно вони були в нас на святі 70-річчя Дарницького району в Києві. Тоді для спільної зустрічі я написала вірш, де, зокрема, були такі слова:

*Земля багата Яготинська —
небес омріяна лазур,
ізвідки чари українські
ввібрали квіти Білокур.
Тут Добраничівська стоянка
із мідно-бронзових епох...*

*А в час новий армаду танків
вів Кравченко до перемоги.
Бував тут Гоголь і Гребінка,
Маркевич тут пісні збирав,
що над Супоєм ніжно-дзвінко
лилися хвилями октав.*

*Тут Наливайка Северина
козацькі билися полки,
Шевченко малював картини,
лилось безсмертя з-під руки...*

Скоріше, скоріше до Яготина, хто хоче причаститися до тих нетлінних скарбів! Побачити, як живе й перемагає свої труднації народ, що має незнищенне коріння духовності.

Ольга СТРАШЕНКО,
член НСПУ, лауреат премії
імені Василя Симоненка

Засновник:
Всеукраїнське
товариство "Просвіта"
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний
редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Заступник головного
редактора
Марія ЛИТВИН
270-55-57

Заступник головного
редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Уляна ГЛІБЧУК
270-55-57

Відділ просвітницької роботи
Ольга СКРИПКА
279-49-47

Спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Літературний редактор
Тамара МАРТ
279-49-47

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail:
slovo_prosvity@ukr.net

http://
slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
"Преса України" у середу.
Зам. № 3301244

Загальний наклад — 38 500

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилаються на "Слово Просвіти" обов'язково.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.
на 1 рік — 37,86 грн.